

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra sociologie

Životní styl na venkově mezi světovými válkami
a v současnosti - případová studie

Bakalářská práce

Eva Ulrichová

Vedoucí práce: PhDr. Jana Duffková, CSc.

Obor: Sociologie

Imatrikulační ročník: 2005

Praha, 2008

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci napsala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 1.5.2008

...*Bra*...*Wichová*.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala za cenné rady vedoucí mé práce PhDr. Janě Duffkové, CSc. Dále chci poděkovat PhDr. Anně Hrčkové za poskytnutí podkladových materiálů a konzultaci. V neposlední řadě děkuji všem pamětníkům, jejichž osobní sdělení tvoří základ této práce.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Obsah

Úvod.....	5
1 Historie a definování základních pojmů používaných v práci.....	8
2 Jednotlivé aspekty životního stylu na venkově v meziválečné době a v současnosti	13
2.1 Sociální struktura a rozdělení našeho území za první republiky a v současnosti, aneb povzdech nad zmenšováním zemědělské půdy....	13
2.2 Popis všedního dne na venkově	16
2.2.1 Děti a školní docházka	16
2.2.2 Hry a povinnosti dětí.....	20
2.2.3 Dospělí a jejich práce.....	24
2.2.4 Volný čas dospělých	27
2.3 Výchova a etické představy	28
2.4 Dospívání na venkově.....	30
2.5 Obydlí	32
2.6 Oblečení	34
2.7 Strava	35
2.8 Důležité události v životě rodiny	42
2.9 Náboženské svátky a jejich oslava.....	44
2.10 Slavnosti, významné okamžiky obce.....	49
2.11 Spolky a strany existující v obci	51
3 Současný venkov a jeho obnova	53
Závěr	58
Literatura.....	60
Přílohy	63

Úvod

Téma venkova a jeho změn se v současnosti ve sdělovacích prostředcích a na internetových portálech, které jsou na tuto problematiku zaměřené, občas objeví. Málokdy ale tyto informace vyzní optimisticky. Častěji jsou autoři těchto zpráv rozčarováni úpadkem tradičního venkova. Ve své práci „Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti“ chci především přiblížit styl života na českém venkově v době meziválečné a ukázat na rozdíly i shody s vesnickým životem současným.

Nejsilnějším motivem k napsání této studie pro mě byla otázka, zda u nás je opravdu aktuální proces upadání vesnic, jak dnes z mnoha stran slyšíme. Zda se tak stírají rozdíly mezi vesnicí a městem, zda mizí tradiční vesnice a jejich charakter. Další motivací bylo využít paměti a ochoty starších obyvatel venkova a nechat se při jejich povídání zanést do časů mládí, kdy cesty byly ještě prašné a plné volně pobíhajících slepic, večer se v domech svítilo petrolejkou a pro vodu se chodilo do studny.

Ze sociologického pohledu je pro mě nejzajímavější životní styl venkovských obyvatel. Budu se proto zabývat právě životním stylem a faktory, které ho ovlivňují. Zaměřím se zejména na změnu obživy a s ní související stravy, trávení volného času dětmi i dospělými, na vývoj zvyků, tradic, spolků, svátků, na strasti a radosti dospívání, migrace, ale i na změnu oděvu, obydlí či názoru na výchovu dětí. S tímto souvisí i hodnoty, zájmy, životní cíle, mezilidské vztahy a charakter obyvatel venkova. Procházka českou vesnicí v současnosti vypadá úplně jinak, než kdybychom se procházeli před několika desetiletími.¹ Změnily se nejen stromy, které vyrostly a domy, které se zmodernizovaly podobně jako obdělávací stroje. Především se změnili lidé a jejich životní příběhy.

Faktorem, majícím výrazný vliv na životní styl, je soudobá ideologie a politická situace, které v našem státě hrály důležitou roli především v prvním zkoumaném období. Proces vývoje venkova je složitý a pozvolný. Zemědělství na

¹ Pro představu lze srovnat dvě fotografie české vesnice v příloze. První vznikla kolem roku 1930, druhá v roce letošním.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

našem území, které bylo hlavním zdrojem obživy obyvatel venkova, prošlo třemi klíčovými etapami. První etapou bylo období pozemkové reformy, které významně posílilo střední rolnictvo. Ve druhé fázi celou naši zemi ovlivnila fašistická okupace. A aby toho nebylo málo, následoval proces kolektivizace, který likvidoval významnou vrstvu soukromých rolníků a postupně je vytlačil na okraj společnosti.² Podobně tomu je také u náboženství. Dříve bylo na venkově značně rozšířené. Lidé vyznávali náboženské hodnoty, žili v souladu s vírou. Dnes je věřících méně a poznáme to i na změně životního stylu.

Při zpracovávání této bakalářské práce využiji písemné paměti obyvatel venkova, strukturované rozhovory s pamětníky, data ze sčítání lidu, sociologicky relevantní literaturu, která k tématu již byla napsána, a obecní kroniky z vybraných vesnic (Závišice, Janov) a období. Protože u tohoto tématu platí rčení „jiný kraj, jiný mrav“, zaměřila jsem se na severomoravskou obec Závišice. V některých případech získané údaje pro zajímavost srovnám se středočeskou obcí Janov. Výsledkem práce budou odpovědi na otázky, jak se ze sociologického pohledu český venkov a především životní styl jeho obyvatel za 80 - 100 let změnil. Přinese možnost nahlédnout do vesnického života našich praprarodičů a uvědomit si, jaký je životní styl současný. Obcím může připomenout typický charakter dřívější vesnice a tím napomůže k jejich rozvoji. Přínosné to bude i pro ty, kteří nemají o životě na venkově dostatek informací, popř. pro ty, kteří neví, zda si vybrat k životu vesnici či město. V neposlední řadě práce může sloužit jako milá vzpomínka na mládí starším obyvatelům vesnic.

Práce nemá vyznívat jako obhajoba vesnic a kritika globalizace. Jen chci jejím prostřednictvím zjistit aktuální stav a případně poukázat na to, že by byla škoda nechat ze světa vymizet klasické vesnické rysy. Pro obnovu českého venkova lze něco dělat. Stačí jen vědět jak a především začít. V závěru práce je pojednáno tedy i o tom, že se v tomto směru již mnohé podniká. Obce se mohou do této obnovy zapojit. Podporou

² Viz Lapka, G. - Gottlieb, M.: Rolník a krajina. Kapitoly ze života soukromých dělníků. s. 33.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

tradice (spolků, společných vesnických akcí) počínaje, přizpůsobováním se době (modernizací) konče. Jaký je tedy skutečný stav současné české vesnice? Dokázala si uchovat svou identitu, význam a své funkce?

1 Historie a definování základních pojmů používaných v práci

Již název práce obsahuje pojmy, které je potřeba definovat, aby nedošlo k nedorozumění při jejich používání. Mezi tyto pojmy patří venkov, vesnice a v neposlední řadě životní styl. Kromě těchto pojmů je nutné stručně charakterizovat obec Závěšice, neboť výpovědi místních obyvatel a sepsané kroniky se staly jádrem této práce.

Základním slovíčkem, o kterém práce pojednává, je venkov. Nejčastěji se tento pojem v definicích vztahuje k městu, jako k jeho protipólu. Bohuslav Blažek shrnul charakteristiky, které odlišují venkov od města. Mezi nimi se objevuje například to, že děti mohou být svědky plození, rození a zabíjení domácích zvířat, že na přírodu je pohlíženo jako na živitelku a hrozbu, že děti znají původ většiny jídel a náročnost na jejich vytvoření, že nejbližší lidé jsou ze širší rodiny a sousedé. Dalšími charakteristikami jsou určování denního rytmu střídáním světla a tmy, ročního rytmu kosmobiologicky, známost všech v místě, slavení společných svátků ve společenství. Dále platí, že sousedé jsou často spolupracovníky v zaměstnání, probíhá zde naturální směna darů, udržuje se tradice jako nejvyšší sociální hodnota, mluví se nářečím, které je vázané na místo, stěhování probíhá jen pod katastrofickým tlakem nebo v případě kolonizace a dochází k takřka nulovému kontaktu s cizími lidmi.³ Tyto charakteristiky se současníkům mohou jevit spíše jako rekonstrukce minulosti, než popis současného venkova. Lze se na ně dívat jako na ryze venkovské, protože typický venkovský obyvatel v těchto podmínkách žil a žije. Nabízí se ovšem otázka, kolik v tom případě „ryzích“ venkovských obyvatel dnes existuje.

Další definice je zaměřena na dichotomii venkov – město. „Venkov je prostor v krajině mimo městskou zástavbu a průmyslové zóny, kde dochází k zemědělské výrobě a kde jsou sídelní jednotky vesnické komunity – vesnice.“⁴ Tato definice

³ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 105-108.

⁴ Viz Gottlieb, M. - Lapka, M.: Rolník a krajina. Kapitoly ze života soukromých rolníků. s. 114.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

venkova dnes může vyvolávat pocit, že venkov se z naší země vytrácí. Jeho území je stále menší a menší. Tento pocit je oprávněný.

Na chvíli se vraťme do historie. Již je tomu dávno, kdy na světě všichni lidé žili na venkově. Ve vesnicích bez obranných valů a vojska, které by je ochránilo před nepřáteli. „Venkov... vyplňuje veškerou obydlenu krajinu... do vzniku měst.“⁵ První města vznikla před stovkami let a postupně utlačovala vesnice, jejichž původní obyvatelé se cítili ve městech bezpečněji. V dějinách žili panovníci a šlechta ve městech. Tam se odehrávaly důležité okamžiky pro stát i jeho obyvatele.⁶ V historii venkova se objevuje několik světlých okamžiků, ve kterých poměrně vzkvétal. Byly to například Benediktinské kláštery, jejichž mniši pracovali na poli stejnou část dne, jako se modlili, a tak venkov svou zemědělskou činností ve své době pozvedli. Období baroka na jednu stranu přineslo kapličky, zdobené sloupy a kříže, které venkov obohatily o zajímavé drobné stavby. Ale na druhou stranu je nutno vidět, za jakou to bylo cenu. Příčinou těchto staveb byly mory, které venkov značně oslabily. Venkov už tehdy měl své problémy a s jistou nadsázkou lze říci, že byly podobné těm soudobým. Bohuslav Blažek přirovnává tehdejší úlohu moru ve vylidňování k soudobému procesu urbanizace.⁷

V současnosti rozšiřování měst pokračuje. Velké průmyslové zóny, ovládané obvykle nadnárodními společnostmi, se stále rozrůstají a zahlcují zemědělskou půdu, která živila mnoho generací před námi. Vidět je to nejvíce právě v okolí velkých měst, kde rostou průmyslové haly, buduje se infrastruktura a obyvatelé se přeorientovávají z práce na poli na práci v továrnách. „Místo něj [venkova, pozn. autora] jsou výjimečným přerušáním souvislé sítě měst ostrůvky divoké přírody určené jako turistické atrakce, velké plochy polopouští a úzká pásma „zeleně“, která tu a tam zůstala na místech doteku expandujících urbánních ohnisek. Kolem radiálních tepen

⁵ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 81.

⁶ Jak uvádí i Norbert Elias ve své civilizační teorii, kdo chtěl něco znamenat, musel se přizpůsobovat panovníkovi. Tudiž musel žít s ním ve městě.

⁷ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 90.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

jsou to pásma velkoskladů...“⁸ Rozvoj měst, nových technologií, průmyslu, proces globalizace a mnoho dalšího jsou příčinami, proč zemědělská výroba u nás (ale i v dalších zemích) je mnohem méně rozšířená, než tomu bylo v minulosti. Zemědělství je pro mladé lidi stále méně atraktivní. Většina chce do měst, do velkého světa a ne se „zahrabat“ v rodné vísce. Přibývají průmyslové zóny a zvětšují se města, ubývá zemědělská půda. Tím, jak je méně zemědělské půdy, je méně venkova. Tento proces probíhá už velmi dlouho, ale zdá se, že v posledních desetiletích se urychluje. Podobně jako všechno ostatní. Problematikou velkoskladů v okolí velkých měst se zabývají i média. Následující úryvek textu byl publikován na konci března tohoto roku: „Lidé v obcích a městech, která leží na východ od Prahy, se nestačí divit, jakým tempem se k nim přibližuje výstavba komerčních zón a skladů. Samozřejmě, nikomu se nelíbí, že by se měl z terasy rodinného domu dívat na obří betonové monstrum. Starostové lidem ale vysvětlují, že právě díky novým skladům bude obec bohatší a může dostavět školu, zavést do vesnice plyn, opravit chodníky nebo postavit dětské hřiště.“⁹ Na druhou stranu je spousta takových lidí, kteří se na venkov z měst stěhují. O tom ale více později.

Dalším pojmem, který se v práci objevuje a se kterým se pracuje, je vesnice. I. A. Bláha definoval vesnici takto: „Vesnice je sídlem venkovské komunity a představuje jednotku s vlastní subkulturou a sociálními funkcemi.“¹⁰ Vesnice představuje odlišný způsob života, postojů, myšlení a vědomí ve srovnání s městem. „Vesnice lze charakterizovat jako relativně kompaktní venkovská sídla, která charakterem zástavby, strukturou ploch intravilánu, velikostí staveb a jejich funkčním využitím a také skladbou obyvatelstva a jeho počtem...nemají znaky města.“¹¹ Část vesnických obyvatel se živí zemědělstvím, je zde vysoká míra sociální kontroly a přežívají tradiční rurální znalosti, zkušenosti i rodová tradice. Je to jednotka osídlení,

⁸ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 88.

⁹ Viz Díky novým skladům obce bohatnou, on-line text (<http://www.patria.cz/MediaMonitoring/1175002/diky-novym-skladum-obce-bohatnou.html>).

¹⁰ Viz Bláha, I. A.: Sociologie dělníka a sedláka. s. 30.

¹¹ Viz Slepíčka, A.: Venkov a/nebo město. s. 26.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

která vznikla v neolitu (8-5 tisíciletí před naším letopočtem) díky přechodu z loveckého způsobu života na pěstování plodin. Člověk se usadil v místech, která byla jednak pro pěstování, ale i jako výchozí bod sběru a lovu v okolí, nejhodnější. Dnes u nás čítá vesnice maximálně 5000 obyvatel a její hlavní charakteristikou je venkovská komunita, která zde žije.

Tuto vesnickou subkulturu se práce snaží popsat a odhalit změny, které se v průběhu několika desetiletí odehrály. Případně je cílem naopak ukázat, že vesnice, její kultura a sociální funkce se v průběhu minulého století příliš nezměnily. Ale výsledek (zda nastala změna, jakým směrem a jak velká) ukáže až studie samotná.

Pojem, který se objevuje i v samotném názvu mé práce a je potřeba ho definovat, je životní styl. „Životní způsob můžeme... stručně charakterizovat jako systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí typických, charakteristických pro určitý subjekt (jedince či skupinu, event. i společenství či společnost coby konkrétní nositele životního způsobu)... Životní styl skupiny představuje do určité míry vyabstrahované, typické společné rysy životního způsobu, resp. jeho hlavních, určujících momentů, které jsou příznačné pro převážnou většinu členů nějaké skupiny (častěji jde o větší či menší skupiny, jejichž členové se vzájemně všichni neznají, ale obecně vzato mají společné něco, co je důležité pro vytváření životního způsobu/stylu)...“¹²

Popisovat detailně obě pro tuto práci důležitá období by bylo příliš zdlouhavé, přičemž by se nedostalo na témata, která jsou blíže jádru řešené problematiky. O meziválečném období se již mnoho kvalitního napsalo. V současnosti žijeme.¹³ Je ovšem vhodné stručně obě období shrnout a zahrnout i události, které se staly mezi nimi. Léta 1919 – 1938 byla ovlivněna koncem války a následně opět rizikem

¹² Viz On-line text (http://www.janaduff.estranky.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_zivotni_zpusob_styl_variantnost_).

¹³ O době první republiky se lze více dočíst například v knihách V. Olivové (Dějiny první republiky), Kárníka Z. (Malé dějiny československé), Peroutky F. (Budování státu) nebo na internetu (http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_republika). Nejaktuálnější popis současné republiky nalezneme na internetu (www.czsu.cz, http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesko#Samostatn.C3.A1_.C4.8Cesk.C3.A1_republika).

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

vypuknutí světové války, vznikem naší samostatné republiky, hospodářskou krizí, silicím vlivem Němců v Čechách. Dále probíhala elektrifikace některých vesnic. Doba po roce 1989 je zase ovlivněna dekolktivizací, zaváděním tržního hospodářství, rozvojem soukromého podnikání. Charaktery těchto období byly určovány politikou a historickými událostmi, jako byl silicí vliv Hitlera a poněmčování nebo později konec komunistické éry a kapitalismus. V mezidobí hrálo významnou roli na utváření českého venkova potlačování religiozity. Dále střediskové obce, vytvořené ve jménu úspor na administrativě, přinesly vylidňování obcí, úpadek jejich vybavenosti, zhoršení správy a nutnost více cestovat. Kolektivizace zemědělství mimo jiné vzala lidem radost z práce a děti ztratily kontakt s prací rodičů. Už z těchto historických faktů je jasné, že český venkov se za těch 80 let změnit musel.

Pro porozumění následujícímu textu a tabulkám je nutné vysvětlit ještě pojem osada. „Osada byla původně pojmenování pro samostatné seskupení menšího počtu zemědělců nebo jiných usedlíků trvale usazených. Pojem osada překrýval dřívější pojmy ves, újezd, obec. Po roce 1948 byl stanoven úřední výraz osada k vyjádření nejnižší správní jednotky... V roce 1960 byl namísto osada zaveden výraz část obce...“¹⁴

Obec Závašice¹⁵, o které je v práci pojednáno a na které jsou ukazovány změny v životním stylu na venkově, se nachází v předhůří moravských Beskyd. Rozkládá se v údolí po obou stranách říčky Sedlničky. Podle dochovaných záznamů je nejstarší vesnicí v novojičínském okrese a první písemnou zmínku lze nalézt z roku 1401.¹⁶ O její historii se lze dozvědět více na internetu.¹⁷ V roce 1921 čítala obec 152

¹⁴ Viz Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, on-line text ([http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)), s. 55.

¹⁵ Viz <http://www.zavisice.cz/>

¹⁶ Viz Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, on-line text [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf), s. 726-727.

¹⁷ Viz <http://www.zavisice.cz/historie.php>

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

domovních čísel, 970 obyvatel a výměru 632 ha. V roce 2001 měly Závašice 733 obyvatel, 250 domů a stejnou výměru.¹⁸

V současnosti čítá přes 300 domovních čísel, 837 osob (z toho v produktivním věku 435 osob) a rozkládá se na rozloze 630 ha (zůstala oproti roku 1921 nezměněna). V obci nalezneme kromě obecního úřadu základní (čtyři třídy) a mateřskou školu, jeden obchod se smíšeným zbožím, knihovnu, dvě hospody, bar a bowling. Ve středu obce stojí kostel sv. Cyrila a Metoděje z roku 1935.

2 Jednotlivé aspekty životního stylu na venkově v meziválečné době a v současnosti

Životní styl lze popsat mnoha jeho aspekty. Jedná se o tak obsáhlý koncept, že je náročné alespoň letmo se dotknout většiny z nich. Tato práce se věnuje především těm okolnostem života, které dle mého názoru patří k zajímavějším. Rozvádí se zde témata, která mohou být pro dnešního člověka zajímavá, u kterých je vyšší pravděpodobnost, že v nich došlo během těch desetiletí ke změně a tudíž nás v mnohém mohou překvapit i poučit.

2.1 Sociální struktura a rozdělení našeho území za první republiky a v současnosti, aneb povzdech nad zmenšováním zemědělské půdy

Když se člověk jedoucí vlakem po České republice podívá z okna, spatří lány luk a polí, na nich pasoucí se zajíce nebo srnky, mezi nimi tekoucí potůčky a říčky, tůňky a rybníky. Zvláště na podzim ho ohromí barevná krása našich lesů. Ty jsou přerušovány malebnými vesnicemi. A pak vlak vjede na Hlavní nádraží v Praze. Idylka se rozplyne a ocitneme se ve světě plném stresu, shonu, automobilových výfuků

¹⁸ Viz Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, on-line text ([http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)), s. 726-727.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

a kolon, ale také divadel, obrovských obchodních center plných lidí, přeplněných dopravních prostředků. Sem tam z jejich okna spatříme ostrůvek zeleně, který nás alespoň na chvíli uklidní. a tak se mnozí rádi vrací na venkov, do přírody za loukami, poli a lesy.

V meziválečném období se Československo politicky rozdělovalo jinak, než je tomu dnes. Po našem osamostatnění byly tzv. recepčním zákonem¹⁹ ponechány v platnosti předešlé předpisy rakouské (resp. uherské na Slovensku), tudíž v politické organizaci nedošlo k výrazným změnám oproti předchozímu období, až na změnu v názvech úřadů. Země se členila na okresy a rozlišovaly se tři druhy obcí – místní, okresní a krajská. Roku 1920 byl přijat zákon o zřízení župních a okresních úřadů. Ten ale vstoupil v účinnost pouze na Slovensku. V Čechách se nikdy nerealizoval. V roce 1928 byly vytvořené župy zrušeny a základem pro nové administrativní členění se staly země (Česká, Moravskoslezská, Slovenská a Podkarpatoruská).

Tabulka²⁰ v příloze ukazuje územní členění veřejné správy v českých zemích v letech 1921-1927. Lze z ní vyčíst, že k jedné obci přiléhalo i několik malých osad a jak tyto obce a osady byly po Československu rozmístěny. Po srovnání s další tabulkou je vidět, že počet přidružených obcí například k Praze stoupl. Stejně tak se vyvíjí i rozloha hlavního města. Praha se rozrůstá (ze 176 km² v roce 1921 na 496 km² v roce 2005)²¹, podobně jako další větší města, a na pozemcích, kde před stoletím ještě sedlák orál, dnes stojí obce nebo průmyslové haly.

V závislosti na zmenšování zemědělské půdy (mimo jiné příčiny) se snížil i počet obyvatel, kteří se zemědělstvím živí - jak lze vidět v následujícím grafu č. 1. V důsledku toho lidé nemají tolik důvodů na venkově žít. „Silně se omezila potřeba lidské práce v zemědělství. Charakter práce se naprosto změnil. Stejně tak výrobní možnosti... Dřív zemědělská práce potřebovala moc manuální práce, to se odbouralo.

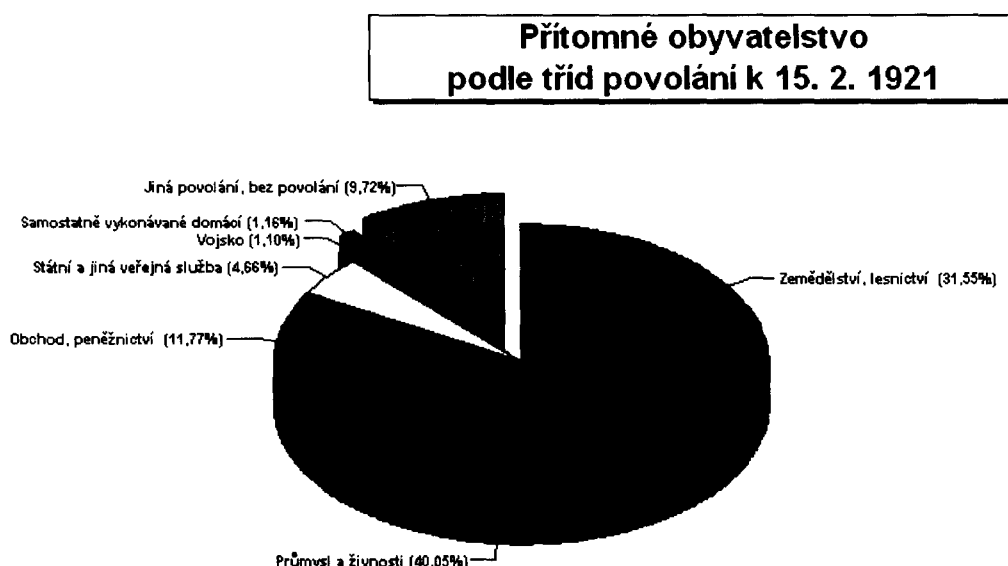
¹⁹ Zákon č. 11/1918 Sb. Z. a n.

²⁰ Viz Příloha č.2. Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, on-line text [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf), s.12.

²¹ Viz Příloha č.3. Tamtéž. s. 16.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Ti noví na venkově jen bydlí. Už lidé nedrží spolu pohromadě, protože nemají společné zájmy, za kulturou jezdí do města.²²

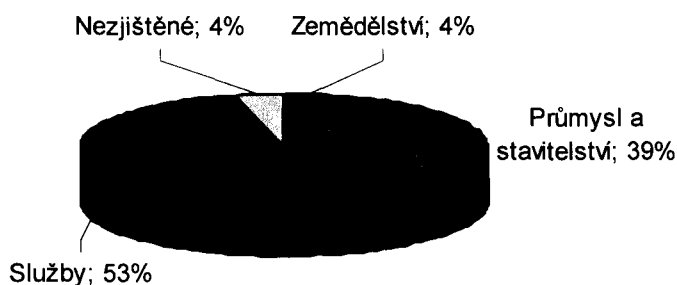
Graf č. 1: Přítomné obyvatelstvo podle tříd povolání k 15. 2. 1921²³

Velký úbytek zemědělců je jasně k vidění po srovnání grafu č. 1 s grafem č. 2. Druhý z nich v procentech ukazuje zastoupení zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech v roce 2001. V zemědělství a lesnictví v roce 1921 pracovalo 31,5 %, o 80 let později to byla pouze 4 %. S tím, jak se mění charakter práce na venkově, mění se i charakter samotného venkova. Vesnice často žily z práce na poli a tím, jak se změnilo toto, změnil a mění se i životní styl na venkově a venkov samotný.

²² Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

²³ Viz http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/graf_3_pritomne_obyvatelstvo_podle_trid_povolani_.

Zaměstnané osoby podle sektorů v roce 2001

Graf č. 2: Procentuální zastoupení zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech v roce 2001.²⁴

2.2 Popis všedního dne na venkově

Různé životní styly jsou nejviditelnější na chování lidí během dne. Vše, co člověk dělá, jak, proč, jak dlouho, jak často, s kým, s čím,... charakterizuje jeho samotného i životní styl. Tyto činnosti se mění jednak během jednoho lidského života v závislosti na věku, a dále během let, jak se mění celé lidstvo. Děti prožívají všední den jinak, než jejich rodiče. Mají jiné povinnosti a volno tráví jinak než dospělí. Proto se následující kapitoly věnují zvláště těm menším a zvláště dospělým.

2.2.1 Děti a školní docházka

Život dětí na venkově bývá dnes spojován se zdravím. Mnohé mladé rodiny se stěhují z větších měst na venkov, aby zabezpečily svým potomkům zdravý vývoj. Očekávají především lepší ovzduší, větší možnost trávit volné chvíle v přírodě a obecně lepší prostředí pro život a pro zdravý dětský růst. i děti vidí ve venkovském

²⁴ Viz [http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/A9002E937F/\\$File/3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/A9002E937F/$File/3.pdf).

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

prostředí širší možnosti seberealizace: „Ostatně známá je touha městských dětí přestěhovat se na venkov, která dnes postrádá reciproké přání venkovských dětí žít ve městě.“²⁵ V minulosti tyto především zdravotní důvody lidé neviděli. Většina rodin žijících na venkově se nepřistěhovala, nýbrž se tam její členové narodili a vyrostli. Zdědili rodný grunt či chaloupku, dobytek, pár polí apod. a neřešili, zda je život na venkově zdravější. Děti chodily do zdejší školy, popřípadě pak na vyšší školy do vzdálenějších obcí. Zábavu si hledaly v místě svého bydliště, podobně jako kamarády a budoucí životní partnery. Docházet do jiných obcí bylo už jen z pohledu časového náročné. Auto měl málokdo a hromadná doprava tehdy byla v plenkách. V dnešní době je na vesnici naprosto běžné, že dítě chodí do školy do jednoho města a kroužky navštěvuje tam, nebo v městě dalším. Je tedy nuceno dojíždět, aby všechno stíhalo. Podobně je to s prací a zábavou rodičů.

Škola, podobně jako rodiče a další příbuzní, hrála důležitou úlohu při utváření morálky dětí. K učitelům chovali rodiče úctu, kterou od nich přebíraly i jejich děti. Pan učitel byla osobnost s velkým „O“. Škole tak dodával vážnost a důležitost. Školní den probíhal poněkud jinak, než je to obvyklé pro dnešní děti: „Chodilo se do školy ráno, v poledne domu na oběd a odpoledne zase do školy.“²⁶ V polední pauze některé děti pospíchaly domů pro oběd v kastrůlcích a s nimi pak do továrny za otcem, případně sousedy. Při zpáteční cestě ti šikovní stihli dojíst zbytky. Často to bylo jejich jediné polední jídlo. „Obědvali teprve doma po příchodu z odpoledního vyučování.“²⁷ Dnes mají děti jídelnu přímo ve škole, nemusí běhat s obědem za tatínkem a v klidu se tak mohou najíst.

Vyučovanými předměty bylo „náboženství, čtení, psaní, vyučovací jazyk, počty, přírodopis, přírodopis, zeměpis, dějepis, kreslení, zpěv, tělocvik, ženské ruční práce“.²⁸ Ručním pracím se děvčata a chlapci učili od 5. ročníku zvlášť. Podobně byl rozdělen tělocvik. Chlapci cvičili odděleně od děvčat. „Od 20. dubna do 1. listopadu

²⁵ Viz Librová, H.: Láska ke krajině, s. 138.

²⁶ Viz Vzpomínky paní Marie J.

²⁷ Viz Hřčková, A.: Hry dětí ve Štamberku v době 1. republiky, s. 56.

²⁸ Viz Busek, L.: Z historie základní a mateřské školy v Závěšicích, s. 6.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

jsme chodili kluci bosí, jen v trenkách a tílku. Děvčata v šatech a trepkách a též některé bosé.“²⁹ Starší žáci měli nauku o domácím hospodářství a když to bylo umožněno pomůckami, dívky se učily kreslení stříhů a šití na stroji. Šít už dnes umí velmi málo mladých dívek. Ve škole se to nenaučí, a tak je zasvěti buď šikovná babička či maminka nebo navštěvují kroužek šití. Většina dívek však nemá zájem, protože si mohou téměř všechno koupit bez námahy v obchodech. Kdysi bylo šití, pletení a podobné činnosti zvláště na venkově životně důležité. Mnohé babičky ovládají ruční práce dodnes a mohou tak v důchodu provozovat užitečného koníčka. Moderní doba přinesla usnadnění a urychlení života i v tomto ohledu. Ale vraťme se ke škole.

Školní docházka se lišila nejen ve vyučovaných předmětech, ale i povoleným používáním trestů, které byly často praktikované ke zkrocení nezbedných chlapců. Takže lze konstatovat, že škola byla oproti té dnešní poměrně tvrdá. „Pan učitel měl rákosku a vyhrazené místo na klečení. Pan učitel byl největší autorita. Před ním se měl každý na pozoru.“³⁰ Což potvrzuje i další pamětník: „Samozřejmě měl rákosku. Děvčata byla vždycky hodná...“³¹ Tehdy se nepoužíval pojem „hyperaktivní dítě“. Prostě to bylo zlobivé dítě, které potřebovalo potrestat, aby se uklidnilo a aby si pan učitel udržel úctu a kázeň. Tresty byly různé. Kromě použití rákosky se trestalo například seděním u tabule, seděním mezi děvčaty, klečením na stupínku s knihami na rukou, stáním za dveřmi. Nebo musel potrestaný stokrát opsat: „nebudu pána učitele zlobiti“³² či zůstat po vyučování ve škole.

Děti byly ve třídách rozsazeny jinak, než jsme zvyklí dnes. Děvčata sedávala v zadních lavicích, chlapci v předních. „V jedné třídě bylo několik ročníků. Učitel zadal třem skupinám práci a se čtvrtou pracoval sám. Děti se musely soustředit na svou činnost.“³³ Musely se věnovat své práci a nepozorovat, co se děje kolem. Soustředit se

²⁹ Viz Vzpomínky pana Jana H.

³⁰ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

³¹ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

³² Viz Rodinná kronika Hyvnarova rodu, s. 11.

³³ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

na splnění zadaného úkolu. Byly zvyklé na řád a věděly, že když ho nedodrží nebo když úkol neudělají, přijde trest. A když trestal pan učitel, trestalo se často i doma.³⁴

V Závišicích byly v meziválečné době v základní škole tři třídy, které navštěvovali žáci osmi postupných ročníků (celkový počet kolísal průměrně mezi 140 - 200 žáky).³⁵ Každoročně odcházelo několik dětí z každého ročníku na měšťanské školy v okolních obcích. Počet učitelů se pohyboval kolem čtyř.³⁶ Bývali většinou z blízkého okolí a poměrně často se střídali, ať už z důvodu přeložení jinam, vojny či důvodů zdravotních nebo osobních. To platilo pro všechny, až na řídícího učitele, který na tomto místě vydržel skoro 30 let (mj. bydlel v naturálním bytě ve škole). Na něj je vzpomínáno i v následujících větách: „Chodit do školy jsme musili, ale měli jsme hodné učitele. Pan řídící už učil naše tatínky.“³⁷

Spjatost obce s touto funkcí a vzájemná soudržnost obyvatel Závišic je doložena velkou oslavou, kterou na počest tohoto řídícího učitele občané uspořádali při jeho odchodu do důchodu. Loučení s řídícím učitelem proběhlo za hojné účasti. Děti pronesly básně, pan starosta proslov, ve kterém „s díky ocenil jeho práci pro školu i obec“³⁸ a pan učitel byl obdarován květinami. Slavnostní průvod a hudba podtrhly slavnostní náladu. V hospodě u Kremla pak zazpíval Sokol a všichni se společně veselili dlouho do noci.

Tehdy po válce nebylo tolik možností k radovánkám, ale lidé si našli čas, aby projevíli úctu někomu, koho měli rádi a koho si vážili. Všichni se spojili, aby potěšili jednoho z nich - pana řídícího učitele, který pro ně hodně udělal. Dnes si nedokážu představit, že by se něco takového mohlo stát. Kdo by takovou oslavu uspořádal a kolik lidí by na ni přišlo? a jaký by to musel být občan, aby ho znala a uznávala celá vesnice?

³⁴ Nápravnými prostředky, které používali rodiče doma, bývala nejčastěji vařečka, proutek, důtky nebo prostě to, co bylo po ruce.

³⁵ Dnes navštěvuje Základní školu pouze 21 a Mateřskou školu 25 žáků.

³⁶ Viz Busek, L.: Z historie základní a mateřské školy v Závišicích.

³⁷ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

³⁸ Viz Busek, L.: Z historie základní a mateřské školy v Závišicích. s. 7.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Ve škole v Závišicích byly děti vedeny k víře v Boha. Všichni žáci se účastnili zpovědi a přijímání, což ovšem od školního roku 1919-1920 bylo nepovinné. Školní rok začínal i končil slavnými službami Božími v nedalekém Štamberku, kterých se účastnili žáci i učitelé. Do roku 1932 byli všichni žáci v Závišické základní škole věřící. To dokládá i následující vzpomínka závišického rodáka. „Do náboženství jsme všichni chodili. Pana faráře při jeho příchodu do třídy jsme vítali unisono: Pochválen buď Ježíš Kristus, vítáme Vás, pane konsistorní rado. Někteří kluci potichu: pane koňský rado.“³⁹

Děti měly, stejně jako v současnosti, i prázdniny, na které se těšily. Velikonoční, které začínaly Květnou nedělí a končily středou povelikonoční. Dále Vánoční (například pro školní rok 1919-1920 trvaly od 23.12 do 6.1.). Mezi nepravidelná a občasná volna patřil výskyt epidemií (neštovic, spály, záškrtu), kvůli nimž byla škola uzavřena. Zajímavé z dnešního pohledu bylo volno⁴⁰ 14. listopadu 1920. Tehdy uplynulo 250 let ode dne, kdy zemřel J. A. Komenský. Několikadenní volno děti dostávaly také tehdy, když řídící učitel sepisoval oseté plochy v obci.⁴¹ Z důvodu sbírání kopřiv mívali žáci též den volna. Dnes bychom byli velmi překvapení, kdyby se jednodenní školní prázdniny odůvodňovaly sběrem kopřiv. Jinak ale oficiální volno ve škole měly děti za první republiky podobně jako dnes.

2.2.2 Hry a povinnosti dětí

Dětské hry jsou příjemným tématem snad pro každého z nás, neboť všichni jsme jednou byli dětmi. Hry obsahují nejen zábavné momenty, ale jsou i účinným vzdělávacím a výchovným nástrojem. Stávají se součástí dětského světa a nenásilně tak připravují mladou generaci na běžný život. Za první republiky to platilo více než dnes. Děti byly do pracovního procesu zapojovány mnohem dříve, než je u nás běžné

³⁹ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

⁴⁰ Nebo také „prázdná“, jak se říkalo kdysi.

⁴¹ V roce 1919 už je sepisoval mimo vyučování, které tak nebylo narušeno.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

v současnosti. „Od pěti let měly děti své pracovní povinnosti úměrné věku.“⁴² Před odchodem do školy musely například vyhnat husy na pastvu, popřípadě jim zajít na trávu. Mezi odpolední povinnosti patřilo pasení koz, husí, krav, krmení králíků, sběr dřeva nebo kopřiv (na to školáci dostávali volno), nošení vody, sběr ovoce. Děvčata často myla nádobí a uklízela před domem. Častěji pásala husy. Chlapcům byly svěřovány kozy a krávy, čehož si leckterý velmi vážil. Na pastvě se sbíraly bylinky, pampelišky pro husy, po žních klásky. V rodinách, kde dobytek nechovali, chodily děti dobytek pást sedlákům. Jediným dnem, kdy se pást nechodilo (popřípadě se páslo hned u domu), byla neděle – den odpočinku. Proto pracovní aktivita vrcholila v sobotu, kdy se kromě běžné každodenní práce ještě gruntovalo a připravovalo krmení pro dobytek na následující den.

Pasení dobytka tedy bývalo běžnou a častou činností dětí. Je pak naprosto přirozené, že když se na pastvině sešlo více dětí, zapoměly na povinnosti (dobytek se jim pak rozutekl nebo se pořádně nenapásl) a oddávaly se hrám.⁴³ Většinou si na pastvině děti hrály společně. K takovým hrám patřila hra na slepou bábu, četníky a zloděje, na honěnou, na schovávanou, na národy, na Peška, řemesla. Některé názvy dnes mnohým už nic neřeknou, ale většina her se hraje dodnes. K mnohým těmto hrám bylo nutné znát rozpočítadla, která děti mj. učila správně dělit slova. V létě si děti zpříjemnily pastvu chytáním ryb a raků nebo koupáním. Chlapci se, oblečení v trenýrkách, potápěli a mezi sebou zápasili. Dívky se jen brouzdávaly ve vodě do výšky jejich kolen tak, aby si nenamočily šaty.⁴⁴

I mnoho dalších aktivit se rozdělovalo podle pohlaví. Když pásala dobytek děvčata, bavila se šitím nebo pletením oblečků na hadrové panenky. Když se dívek sešlo více (4-5 a více), hrály různé hry a pletly věnečky z pampelišek, kterými zdobily jak sebe, tak hlavy krav. Po návratu z pastvy si dívky rády hrály na školu, učily se šít, plést, háčkovat. Chlapci šplhali po stromech, zápasili spolu a měřili si tak fyzickou

⁴² Viz Hrčková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štamberku, s. 126.

⁴³ Viz Hrčková, A.: Hry dětí ve Štamberku v době I. republiky, s.56.

⁴⁴ Tamtéž. s. 57.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

zdatnost. Na jaře se obehřávali o kupované kuličky, hráli Černého Petra s kartami a pak se často poprali, protože nikdo nechtěl Černým Petrem být. Oblíbená byla také hra na vojnu, při které vzduchem létala jablka. Možná z těch dob pochází věta: „Každý správný muž má u sebe vždy nůž.“ „Obsah kapsy každého správného chlapce skrýval obyčejný nůž zvaný rybička. Byl potřebný nejen k zakrojování chleba se sádlem k svačině, ale sloužil i k výrobě píšťalek. Na pastvině se pískalo na široké traviny a listy, pampeliškový stvol.“⁴⁵ Práce s pasením dobytka končila na podzim.⁴⁶ Ten se nesl v duchu pečení brambor v popelu, kouře z bramborové natě a pouštění podomácku vyrobených draků. Občas docházelo k bitkám na hraničních územích s okolními obcemi, při kterých bylo zbraněmi kamení a pokřiky. Na Zavišany děti křičely: „Zavišane v dolině, peču hovno v komině.“⁴⁷

Jak si lze vyvodit, děti si hrály většinou venku. Jednak proto, že si hraním zpříjemňovaly pastvu a zkracovaly dlouhou chvíli, a za druhé proto, že doma nebylo obvykle s čím ani jak si hrát. Navíc by mohly v domě překážet rodičům. A jaké hry venku děti hrály kromě již uvedených? „Dnes by se řeklo „kolektivní hry“. Hrál se na indiány,... fotbal, na chytanou a schovávanou, víc než teď se četlo (hlavně v zimě, když byl čas). Pak bylo oblíbené koupání, bruslení, jízda na kole rodičů, kočárky, praky... a kradlo se ovoce.“⁴⁸ Kolik kluků má dnes na vsi vlastní prak? Možná některé děti ani neví, co to je a že s tím jejich pradědečkové rozbili řadu oken a pozlobili mnoho dospělých. Naopak fotbal byl a stále je u nás velmi rozšířeným sportem. Podmínky byly mezi válkami poněkud jiné (míč byl vyrobený z hadrů a tak se stávalo, že neměl úplně kulatý tvar), ale vztah k tomuto sportu v nás přetrvává. Na chlapecké fotbalové začátky vzpomíná i další pamětník: „Po deseti letech už hrál fotbal, horní konec dědiny proti dolnímu konci, levý břeh říčky proti pravému a také Sparta, Slavia, to už rozeznal.“⁴⁹ Bruslit v zimě na zamrzlé řece nemohl každý, protože ne všichni

⁴⁵ Viz Hrková, A.: Hry dětí ve Štamberku v době 1. republiky. s. 57.

⁴⁶ Jak vzpomíná pan Jan H., krávy se pásly od počátku května do konce října.

⁴⁷ Viz Hrková, A.: Hry dětí ve Štamberku v době 1. republiky. s. 58.

⁴⁸ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

⁴⁹ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

měli brusle. Jen někteří měli tak šikovné otce nebo strýce, aby jim vyrobili sáně, lyže nebo právě brusle. Ale chlapci to řešili rafinovaně - bruslili jen o jedné.

Ačkoliv nebylo za první republiky na hračky na venkově moc peněz, děti určitě netrpěly tím, že nemají panenku Barbie nebo autíčko na dálkové ovládání a pomohly si, jak jen nejlépe dovedly. Dnes by jim leckteré dítě mohlo závidět jejich upřímnou radost z maličností a bohatou fantazii. Hračky byly většinou jednoduché, po domácku vyrobené, což můžeme vyčíst i z následující vzpomínky na dětská léta pana Josefa H.: „Hned po první světové válce si děti hrály s tím, co bylo po ruce. Koně byly tatínkovy sváteční botky, s nimiž kluk rejdlil po kuchyni. Pak už měl houpacího koně, kuličky a honil po dvoře s klackem ráf od kola vozu.“⁵⁰ (Stejně tak posloužila místo ráfu obruč z bečky.) Téměř každé děvče se mohlo pochlubit hadrovou panenkou, na kterou si šilo šatičky. Porcelánová už ale byla vzácností.⁵¹

Pro děti důležitá a zároveň velmi oblíbená byla četba. „Veřejná obecní knihovna v Závěšicích byla založena podle zákona pro malé knihovny roku 1924.“⁵² Funguje dodnes. Knihy, v celkovém počtu 164, darovala tělocvičná jednota Sokol. Zapůjčovalo se každou neděli, kdy lidé měli nejméně práce. Každým rokem se do knihovny zakupovalo 35-40 knih. Nejčtenější byly knihy zábavné (z celkového počtu zapůjčených knihy zábavné činily 90%). Nejvíce čtení byli autoři jako J. Š. Baar, A. Jirásek, A. Dumas a další.

Jak lze vyčíst z této kapitoly, školou se nikdo příliš nezatěžoval. Úkoly se skutečně psaly až večer při světle petrolejky, když už nebylo vyhnutí.⁵³ Nejprve se udělala uložená práce, během níž si děti stihly pohrát. a pak až přišla řada na úkoly do školy.

Prvorepublikové podmínky, za nichž si děti mohly hrát, byly značně jiné, než jsou dnes. Na děti obvykle nejsou tak brzy kladeny takové nároky. (Děvčata již

⁵⁰ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

⁵¹ a dnes je vzácnou starožitností.

⁵² Viz Kronika obce Závěšice, s. 127.

⁵³ Viz Hřeková, A.: Hry dětí ve Štramberku v době 1. republiky, s. 58.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

od druhého stupně základní školy prala prádlo a dojila.)⁵⁴ Mnoho dětí si dnes nejráději hraje s počítačem. Stále více se ozývají zlé hlasy, že mnohé děti málo čtou a ztrácejí tak slovní zásobu a schopnost vyjadřovat se. Je pravdou, že kdysi se četlo, především v zimě, mnohem více. Protože neexistovala televize, počítače, kina a rádio se teprve mezi obyvatelstvo pozvolna rozšiřovalo. Kdysi byla základem dětských her a hraček příroda, přírodní materiály, fantazie a jednoduchost. Dnes nejmodernější technologie.⁵⁵ Stále ale u dětí při hraní přetrvává jejich bezprostřední radost z objevování neznámého, pohybu a komunikace s ostatními. A to je na hraní to nejdůležitější. Prostředek se změnil, význam zůstává. Je však dosažen cíl? Je ještě poměrně brzy na hodnocení toho, jaké důsledky ve vývoji člověka bude mít dětství strávené spíše u počítače, než v přírodě. Je ale zřejmé, že takto odlišně vyrůstající lidé budou rozdílní. Nakolik, to ukáže blízká budoucnost.

2.2.3 Dospělí a jejich práce

Jestliže bylo několik předchozích odstavců věnováno dětem a jejich hrám, je žádoucí se v jedné samostatné kapitole zabývat i dospělými. V ní půjde o propojení práce dospělých s jejich zábavou, podobně jako u dětí šlo o propojení školy s hrami.

Většina venkovských obyvatel se živila zemědělstvím, případně vlastnila alespoň malé hospodářství (pole při chalupě) na přilepšení. „Vedle polního hospodářství hledá místní obyvatelstvo výživy prací v Kopřivnické vagonce a automobilce, v lomech Štramberkých, v cementárně a děvčata v Příboře v pletárnách.“⁵⁶ Chudší ženy pracující v továrnách (stejně tak malozemědělci) vypomáhaly v náročných obdobích velkým sedlákům na poli. Zvláště v období žní nebo při vykopávání brambor. „Vytvářela se tak vzájemná spolupráce a dobré

⁵⁴ Viz Hrková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku, s. 126.

⁵⁵ V současnosti se někteří výrobci hraček snaží vydělat na návratu k původním surovinám (dřevo). Je to krok dopředu, ale nic to nemění na tom, že hračku si nevyrobí samo dítě, nýbrž někdo nebo něco jiného.

⁵⁶ Viz Kronika obce Závěšice, s. 9.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

vzájemné vztahy.⁵⁷ Soused se bez souseda neobešel a cílem všech byl život v klidu a pohodě.

Vzájemná pomoc se vracela (při pracích na poli, opravách domu, požáru,...). Když bylo potřeba, soused pomohl nebo půjčil, co chybělo. „Dobré vztahy se projevovaly vzájemnými rodinnými návštěvami, posíláním zabíjačky, chozením na koledu či šmigrust – pomlázku (šmarovačku), nebo společným smažením vaječiny na svátek sv. Ducha. Posledním projevem úcty byla účast na pohřbu.“⁵⁸ Dnes si většina lidí „hrabe na vlastním písččku“ a když jim chybí třeba lopata, zajdou si ji raději koupit, než by poprosili o zapůjčení souseda. Své soukromí si noví příchozí střeží jako oko v hlavě. Toto neplatí o starousedlících a starších generacích, které ještě mají zažitý starý životní styl. Ti nad tímto chováním jen nevěřičně kroutí hlavou a vzpomínají na staré časy, kdy každý věděl o tom druhém vše. Každý znal každého a nebál se někomu svěřit se svými starostmi. Lidé byli zvyklí se scházet a povídat si.

Pracovat začínali dospívající dříve, než je tomu u nás obvyklé dnes. „Chlapci od 14-15 let nastupovali do Tatry na učení za soustružníky, zámečníky, opraváře. Děvčata chodila sloužit místním a okolním zemědělcům, případně jako chůvy k dětem. Hlavně pomáhaly doma v malozemědělství.“⁵⁹ Do práce se většinou docházelo pěšky (i 5 km), někdo jezdil na kole, málokdo vlakem. Hromadná doprava na silnicích ještě nefungovala: „Teprve po druhé světové válce začaly jezdit autobusy.“⁶⁰

Zajímavé se jeví zastoupení živnostníků v obci. Při sčítání živnostenských závodů v Závišicích v roce 1929 se dospělo k těmto výsledkům: 2 obuvníci, krejčí, 2 kováři, kolař, 2 hostinští, řezník, mlynář, stolař, 4 obchodníci, 2 trafikanti, 1 prodejce cukrovinek. Dále v obci byly tři kamenolomy a čtyři pískovny.⁶¹ V dnešní době najdeme v téže obci například několik hospod nebo keramickou dílnu, ale obuvníka nebo krejčího bychom zde hledali marně. Takovéto živnosti byly vytlačeny moderními

⁵⁷ Viz Vzpomínky pana Jana H.

⁵⁸ Viz Hrčková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štamberku, s. 130.

⁵⁹ Viz Vzpomínky pana Jana H.

⁶⁰ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

⁶¹ Viz Kronika obce Závišice, s. 39.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

technologiami a najdeme je se značnými obtížemi ve městech, kde má jejich živnost ještě šanci na přežití.

Zní to kouzelně, když v kronikách čteme, jaká povolání se podílela na opravě školy či budování kostela. Lakýrníkem počínaje, sklenářem konče. Některá povolání už navždy zanikla a mladé generace je radí spíš do pohádek než do reálného světa. Mezi takovými povoláními zabírají jedna z čelních míst noční hlídač a zvoník, což byly funkce často vykonávané jednou osobou. Její povinností mj. bylo, aby ohlašovala, kolik je hodin. A lidé se podle toho přes den řídili. Pamětníci si vzpomínají na mnoho dalších povolání, která tvořila tehdejší venkov: sběratel kůží a hadrů, kominík, který chodil do vsi každý měsíc, brusič nožů, prodejce látek. Skupovalo se peří a často bylo slyšet výkřiky: „Drátovat, letovat...“.

Kromě těchto řemeslníků a lidí docházejících do továren se tedy velká část obyvatel venkova živila zemědělstvím. Nejvíce chovanými zvířaty v Závašicích a okolí byli vepři, krávy, slepice a husy. Nejpěstovanějšími plodinami byla pšenice, ječmen, žito, oves, jetel, vojtěška a brambory.⁶² Krávy se pásly od počátku května do konce října a u malozemědělců musely zastat i koňské práce při obdělávání pole. Jen na ty těžší, jako je vyvážka hnoje nebo hluboká orba, se zvali za úplaty zemědělci s koňmi. Dnes se ve vsi také chovají slepice, kachny, krávy, vepři. Ale počet jejich majitelů by se dal spočítat na prstech jedné ruky a podobné by to bylo s počtem samotných zvířat. Krávy nebo slepice už nejsou běžnou součástí domácnosti. Zůstávají většinou u starší konzervativní generace. Mladí je chovat obvykle nechtějí, protože na to nemají čas ani chuť. Raději zajedou do města vejce nakoupit, než by připravovali každodenně drůbeží krmivo a starali se o ni. Tak, jako se kdysi potraviny z vesnic do měst dovážely, tak dnes potraviny putují přesně opačným směrem – z měst na vesnice.

Větší pohyb je dnes nejen u potravin, ale i u pracovní síly. Většina obyvatel venkova v produktivním věku je nucena za prací dojíždět do měst. Díky hromadné dopravě a automobilům dojíždění není tak náročné, jak bývalo. Jen málokdo se uplatní

⁶² Viz Kronika obce Závašice. s. 40.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

přímo v obci. V zemědělství, které většině prvorepublikových obyvatel venkova dávalo obživu, pracuje mnohem méně lidí než tehdy. Mechanizace ale i náročnost této práce od ní spoustu pracovníků odehnala. Proces úbytku rolníků má mnohem dřívější kořeny, než by se mohlo zdát: „S pádem feudalismu a s vývojem průmyslové revoluce dochází k proletarizaci části především chudého rolnictva a vesnice je jedním z hlavních zdrojů pracovních sil pro průmysl.“⁶³

Zemědělci nepatří k nejbohatší části populace. Nebylo tomu tak ani v minulosti. Měli pouze tu výhodu, že byli přímo u zdroje a například hospodářskou krizi přečkali s menšími ztrátami než obyvatelé měst.

2.2.4 Volný čas dospělých

Dospělí neměli za první republiky tolik volného času, jak ho v dnešním smyslu chápeme.⁶⁴ Když nebyli v práci v továrně, obdělávali své pole či dělali to, co bylo potřeba. „V zimě ženy zašívaly pytle, draly peří. Když dodraly, byla hostina (tzv. doderná). Muži všechno spravovali, pletli košíky, košťata, vozil se hnůj, který ženy zjara rozhazovaly. Pracovali, měli nějakou funkci [politickou, spolkovou,...pozn. autora], byli rádi, že si večer sedli. Volný čas jako je v dnešní době, nebyl.“⁶⁵ Tato slova jsou jen podpořena následujícími: „Volného času dospělí mnoho neměli. Zemědělci vůbec žádný ve všední dny. Ke každé chalupě byl kousek pole a domácí zvířata, takže po návratu z továrny bylo práce dost. V sobotu tak třikrát do roka pořádala některá organizace taneční zábavu.“⁶⁶ Dospělí dokázali relaxovat při takovýchto potřebných činnostech. Popřípadě se jednou začas pobavili na svatbě, dožínkách, taneční zábavě, apod.

Dnes naprostá většina lidí vyhledává činnost, při které si co nejvíce odpočine od všedních starostí, zažije něco neobvyklého, zajímavého, fyzicky náročného, apod.

⁶³ Viz Tauber, J.: Sociologie zemědělství a venkova. s. 6.

⁶⁴ „Volný čas bývá sociology chápán jako čas, který zbývá po splnění pracovních a nepracovních povinností, ... obvykle je to svobodná vobla činností ve volném čase, jejich bezprostřední neutrálnost, přítomnost příjemných prožitků a očekávání apod.“(Petrusek 1996, s. 156)

⁶⁵ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

⁶⁶ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Ať už jde o sledování pořadů v televizorech, filmů v kině, halové sporty, koncerty a divadlo, vysokohorskou turistiku či potápění,... moderní vynálezy urychlily a usnadnily život tak, že tyto činnosti lidé stihnou. Traktory, které dnes jezdí po polích, udělají práci mnohem rychleji a s menší námahou, než tomu bylo za první republiky. Hromadná doprava a automobily zase umožní dostat se do školy, práce, za zábavou v mnohem kratším čase, než když se muselo chodit pěšky. Tato změna nepostihla tedy jen venkov. Změnil se životní styl i ve městech. a ne nadarmo se říká, že bez auta se na venkově rodina neobejde. Před 80 lety se sice obešla, ale kamkoli se dostat bylo obtížnější.

2.3 Výchova a etické představy

Život každého z nás je ovlivněn lidmi, kteří nás dennodenně obklopují. Lidmi, kteří na nás působí svými názory, vlastnostmi, temperamentem, svým vystupováním, vyjadřováním, zkušenostmi apod. Nejvíce člověka ovlivní ti, kteří ho vychovávali. Nejčastěji jsou to otec, matka, popřípadě další blízcí příbuzní. To, jak je člověk vychováván a jaké jsou mu vštěpovány zásady, ovlivňuje jeho celý život. To, co se naučí v mládí, ho obvykle provází až do smrti. Výchova a vštípené normy tedy hrají významnou roli v životě každého z nás. Každý jsme byli vychováváni jinak, takže jsme mj. i díky tomu každý jiný. V různých dobách se výchova řídí jinými pravidla a sleduje rozdílné cíle. Za první republiky byly děti vychovávány jinak, než je tomu v současnosti. Ale v obou těchto obdobích lze ve výchově rozeznat charakteristické momenty, tzv. hlavní proud. Ačkoliv, je zjevné, že meziválečná výchova byla mnohem jednotnější a nebyly tak velké rozdíly, jako lze vidět ve výchově v dnešních rodinách.

Dříve, stejně jako dnes, padala starost o výchovu na oba rodiče (oslovované dětmi „mamko“ a „tatko“). Děti rodičům v různé míře vykaly. Někdy bylo rodiči v době dospívání dětem nabídnuto tykání. Ostatním členům rodiny děti vykaly. V případě, že otec dlouhodobě pracoval mimo domov, byla výchova záležitostí matky.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

„Péče o malé děti byla vyložena úlohou žen. Až po válce se to zmírnilo.“⁶⁷ Jestliže matka malých dětí zemřela, vychovávala je babička s dědečkem.⁶⁸ Ostatně, vliv prarodičů býval i za života rodičů značný. Zvláště tam, kde spolu obě dospělé generace bydlely v jednom domě. i křestní kmotři bydlící v blízkosti mladé rodiny dohlíželi na výchovu. V neposlední řadě k výchově přispíval i pan učitel ve škole.

A jaké výchova sledovala cíle? „Mimo jiné naučit děti úctě, lásce a poslušnosti vůči rodičům, obecně pak pravdomluvnosti, slušnosti, zdravení, prosení a vděku za všechno, co od koho dostanou. Neméně důležité bylo vedení k práci...“⁶⁹ K těmto hlavním cílům se musí přidat ještě jeden. a to náboženské přesvědčení, jehož cílem bylo vytvořit morálně kvalitního člověka. V Závišicích: „Lidé bez výjimky byli pokřtěni v katolické víře,...“ Některým rodičům se tohoto cíle nepodařilo dosáhnout. Jak k tomu totiž pan Josef H. dodává: „... ale někteří o víře žertovali.“⁷⁰ Každý večer se celá rodina společně pomodlila. Během dne se každý před jídlem alespoň pokřížoval.⁷¹

Kromě zbožnosti byly společností uznávané i další lidské vlastnosti. Lze je odvodit z těch, kterých chtěli rodiče dosáhnout u svých dětí: zbožnost, pracovitost, skromnost, sečtěllost. Důležité hodnoty tehdejších obyvatel venkova představovala práce, úroda a Bůh.⁷² Ve společnosti se také velký důraz přisuzoval zdravení. „Rodiče učili děti zdravit poutivě a nahlas. Běžně se zdravilo „Dobrý den“. Pana faráře vítali slovy „Pochválen buď Ježíš Kristus...“. Pracující člověk byl chován v úctě, proto děti každého takového zdravili slovy „Pozdrav Pánbů nebo Pomož Pánbů“.⁷³

Jedním z rodičovských úkolů bylo naučit děti čistotě a hygienický návykům. Tehdy nestačilo otočit kohoutkem, aby tekla teplá voda. Ta se musela ohřát na kamnech, nalít do lavóru nebo jiné nádoby a tak se všichni postupně umyli. Jak

⁶⁷ Viz Vzpomínky pana Jana H.

⁶⁸ Tehdy se jim říkalo „stařenka se staříčkem“.

⁶⁹ Viz Hrková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku. s. 125.

⁷⁰ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

⁷¹ Výjimku tvořil nedělní oběd, kterému předcházela společná modlitba.

⁷² Viz Paměti paní Marie H.

⁷³ Viz Hrková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku. s. 125.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

vzpomíná paní Marie J.: „Koupali jsme se jenom v sobotu a to jeden po druhém.“⁷⁴ Matky dbaly na to, aby se zbytečně při každodenním mytí neplýtvalo vodou a sledovaly čistotu oblečení svých dětí.

Jedním z tabu bylo seznámení dětí s dospíváním a sexuální výchova. Jen málokterý rodič využil svého práva a seznámil své děti s těmito tématy. Stud mezi matkou a dcerou byl oboustranný. Často se tak o podobných intimních otázkách dozvíдалy dívky od starších sourozenců či svých kamarádek. Matky až v nevyhnutelné situaci seznamovaly dcery např. s menstruací. V takových chvílích nacházely pomocná přirovnání, jako je o menstruaci toto: „Strom jak zasadiš, paru roku někvitně. Jak někvitně, nerodí. Člověk se přirovnava ke stromu. Jak začne kvitnut', začne rodit'.“⁷⁵ Výstižné, ale je pochopitelné, že některé dívky z tohoto vysvětlení nebyly zcela moudré. Dnes, pokud zklame s vysvětlením matka i kamarádka, probíhá osvěta ve škole a existuje mnoho dívčích časopisů, které o podobných tématech píší. Internet také přináší řadu žádaných informací.⁷⁶

Závěrem lze říci, že děti byly vychovávány především rodiči a blízkými příbuznými. Působila na ně ovšem i škola a spolky, jichž byly děti členy. Spolková činnost je kromě rozvoje individuálních vlastností učila chování v kolektivu a vlastenectví. a i když se někdo ocitnul na okraji společnosti, vždy se mu lidé snažili pomoci.⁷⁷ I. A. Bláha si stěžuje na nedostatek solidarity mezi válkami.⁷⁸ Z toho, co vypověděli pamětníci, ale toto tvrzení nelze potvrdit, ba spíše naopak.

2.4 Dospívání na venkově

Jak děti postupně dospívaly, měnil se přístup k nim ze strany dospělých, jejich povinnosti, ale i možnosti. Dospívající mládež za první republiky musela plnit již více

⁷⁴ Viz Vzpomínky paní Marie J.

⁷⁵ Viz Hřčková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku. s. 127-128.

⁷⁶ Podobně jako dnes v mnoha dalších směrech přinášejí a mají vliv všechna média.

⁷⁷ To dokládá i pomoc žebrákům, kteří chodili s flašinetem a lidé je podarovali chlebem, polévkou, případně drobnými penězi. Naopak se zlou se potázali cikáni, kteří byli pověstní drobnými krádežemi.

⁷⁸ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 93

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

úkolů. Některé z nich však mladé lidi dostaly do společnosti starších či do společnosti opačného pohlaví. Při plnění těchto povinností tak získávali životní zkušenosti i možnost potkat budoucího partnera. „K nejpříjemnějšímu a nejzábavnějšímu druhu společné práce patřilo draní peří – škubačka, loupání švestek a smažení povidel. Na „škubačku“ byly pozvané jak starší ženy, tak děvčata. Pro ně to byl zdroj informací a životního poučení.“⁷⁹ Draní peří probíhalo v zimě v téměř každém stavení a ženy si při něm vzájemně pomáhaly.

Kromě povinností se mládež také bavila. Kromě spolků, ze kterých si mohli mladí podle svých zájmů a schopností svobodně vybrat a ve kterých se mohli prezentovat, pořádaly se zábavy a plesy, jichž se mládež také mohla účastnit. Složitější to měla mladší děvčata. Bez doprovodu alespoň jednoho z rodičů, staršího sourozence nebo někoho z rodiny se dívky mladší 16 let nesměly zábav zúčastnit. V 18 letech chodívala děvčata na zábavy společně a stejně tak se i vracívala domů.⁸⁰ Na zábavách sedávali chlapi odděleně od dívek. Společně tančili a po zábavě chlapi doprovázeli starší dívky jednotlivě domů, což byla jedna z mála chvil, kdy mohl být pár o samotě.

Dívky si chlapce vybíraly kromě vzájemných sympatií i podle pravdomluvnosti, přímého jednání, slušného chování. Nastávající měl plnit jednu dané slovo, umět slušně pozdravit, nekouřit a nepít alkohol.⁸¹ Od dívky se na oplátku očekávalo, že bude slušná a pořádná, bude umět šít, vařit a zastávat všechny domácí práce. Oba pak měli být pracovití, pilní, poctiví a vyžadoval se i pěkný vztah k rodičům.⁸² Ten, kdo zdědil chalupu, se měl postarat až do smrti o rodiče. Vznikaly však neshody mezi mladou a starší generací a tak se to řešilo následovně: „Starí předali statek synovi za sepsaný seznam toho, co všechno a v jakém množství budou dostávat.“⁸³

⁷⁹Viz Hřčková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku. s. 128.

⁸⁰Tamtéž. s. 129.

⁸¹ Nejvíce totiž rodiny trpěly, když otec tíhl k alkoholu.

⁸²Viz Hřčková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku. s. 129.

⁸³Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Protože nebývalo tolik možností a času se navzájem poznat, stávalo se, že mladí se blíže poznali až v manželství a pak mohlo docházet k neshodám. K rozvodu ovšem nebylo tak blízko, jak je tomu dnes, kdy mladí lidé mají spoustu možností, příležitostí i dostatek času se s nastávajícím partnerem poznat a přes to se rozvádějí mnohem více. Rozdíl lze najít i u pohledu na svobodné matky nebo u nevěry. Dnes nevěru někteří odsuzují, jiní ji tolerují. Záleží na typu člověka i nevěry samé. Svobodné matky jsou naprosto běžné a kromě některých členů starší generace se na ně nikdo nedívá skrz prsty. Oproti tomu na počátku minulého století se na ně různil pohled a hodně záleželo na tom, zda si svůj stav zavinily samy či nikoli. Jedni je odsuzovali, druzí litovali. Nevěra byla tehdy jednoznačně odsuzována.

2.5 Obydlí

Bydlení v meziválečných letech se řídilo filosofií charakterizovanou následující větou: „Tehdy se tak neuklízelo, větší pozornost se věnovala dobytku nežli lidem.“⁸⁴ Nejdříve se mělo dát do pořádku pole a postarat se o dobytek, pak až o stavení. Ale jako by obydlí udržovalo rodinu pohromadě. Dům byl místem, které rodinu stmelovalo. Prožívali většinu času stráveného uvnitř společně. A protože v jedné vesnici bývalo hodně spřízněných rodin, které se po domech často (o nedělích a svátcích) navštěvovaly, stmeloval dům jak rodinu, tak i celou ves. A díky tomu, že se obyvatelé vesnic znali navzájem velmi dobře a důvěřovali si, „nekradlo se a tak se chalupy nezamykaly.“⁸⁵

Uvnitř domů bylo několik různě funkčních místností. Centrální byla kuchyň, kde se prováděly téměř všechny činnosti. Vařením počínaje, dráním peří pokračuje, a spaním konče. „U malozemědělců bylo běžné: vstup do síně, vlevo světnice, kuchyň, ve které měl postel dědeček nebo babička, případně oba, vpravo chlév s kravami a prasetem i kozou. Za chlévem tmavá komora, kde spávaly odrostlé děcka. Před chlévem na dvorku u domovních dveří hnůj, vedle studna,... na druhé straně

⁸⁴ Viz Paměti paní Marie H., s. 8.

⁸⁵ Viz Vzpomínky paní Marie J.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

WC,...v létě plno much, které se snadno objevovaly v kuchyni.“⁸⁶ Mouchy pak přenášely nakažlivé a smrtelné choroby, jako byl například tyfus.

Na svůj domov paní Marie J. vzpomíná následovně: „V domě byla jedna světnice a v ní dvě lože, na kterém spaly matka a dcery. V komoře spali chlapci na posteli po dvou. Otec spal v maštali.“⁸⁷ Zároveň si vybavuje mnoho blech a vši, které trápily tehdejší Závěšické obyvatele a kterých se šlo velmi těžce zbavit.

Koupelna v Závěšicích až do poloviny 20. století neexistovala v žádném stavení. Podobně tomu bylo se splachovacím záchodem. Ani se svícením to nebylo jednoduché. Před elektrifikací vesnic se svítilo obyčejně petrolejovými lampami, které stály na stole. Při jejich světle například děti psaly úkoly nebo ženy draly peří. Venku se nosily lucerny na svíčku, která byla připevněna tak, aby se nezvrhla. Případně se používaly lucerny podobné povoznickým. Elektřina byla zavedena v Závěšicích roku 1931. V tomto roce ale ještě nebyly napojeny všechny domy. (Připojeno bylo 124 z celkových 161 čísel.)⁸⁸

Počet domů na počátku minulého století rostl v obci jen pozvolna. V obecní kronice si lze přečíst následující povzdech: „Zvláštní je, že u nás stále ubývá lidí a také se málo staví. Jen ojediněle se něco vystaví, ačkoliv v sousedním Štramberku i v Příboře byly vystavěny nově celé ulice i kolonie.“⁸⁹ V posledním desetiletí naopak mnohé vesnice (Závěšice mezi ně patří) zažívají stavební boom. Z měst se lidé stěhují na venkov. Kdysi lidé migrovali spíše naopak: „Část z vesnice odcházela, protože se neuzivili (rodiny měly hodně dětí). Bylo výhodnější odejít, než dojíždět. Odcházeli do města.“⁹⁰ Nebo se stěhovalo z jedné vesnice do druhé: „To jen když ženich nebo nevěsta se přistěhovali nebo odstěhovali.“⁹¹

Dnešní úroveň bydlení na venkově se velmi zlepšila. Nejen díky novým stavebním technologiím a větší možnosti hygieny, ale i díky snahám obecních úřadů

⁸⁶ Viz Vzpomínky pana Jana H.

⁸⁷ Viz Vzpomínky paní Marie J.

⁸⁸ Viz Kronika obce Závěšice. s. 47-48.

⁸⁹ Tamtéž. s.59

⁹⁰ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

⁹¹ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

o modernizaci. Stále sice ve vesnicích existují staré domy, ve kterých například není splachovací WC, ale jejich počet se radikálně zmenšuje. A když už suché WC najdeme, tak nestojí vedle studny, která je jediným zdrojem pitné vody. V jedné místnosti o 20 m² nebydlí desetičlenná rodina. Veškerý domovní ruch neprobíhá v kuchyni. To má ovšem i svá negativa. V nově stavějících se domech a při rekonstrukcích se počítá se samostatnými pokoji pro každého člena domácnosti. Naplno propukl proces separace. Každý chce mít své soukromí a tato priorita je prosazována na úkor rodinné stmelivosti. To by se před sto lety stát nemohlo, protože všichni žili společně a jeden bez druhého se neobešel.

2.6 Oblečení

Po většinu roku se nosilo pracovní oblečení. Muži si na práci oblékali montérky a na běžné nošení používali „cajkový kalhoty“.⁹² Ty byly nahrazeny dnešními riflery. Ženy nosily šaty s pracovní zástěrou. U starších žen ještě bývalo běžné, že nenosily spodní kalhotky. Kalhoty u žen na vesnici se za první republiky vůbec neobjevovaly. To byla móda moderních městských žen. V létě kluci nosili trenýrky. Boty ještě nebyly obouvány každodenně. „Celý léto chodily děti bosky. To bylo pohodlné.“⁹³ Nohy si na to poměrně brzy zvykly. Nejhorší bylo podle pamětníků chodit po strništi. Když se ale přišlo na to, že se nohy musí šoupat a ne pokládat seshora, šlo bez problémů chodit i tam tudy.

Do školy, vážené instituce, se chodilo v kalhotách a šatech a i v létě se nosily sandály. Jen o nedělích a svátcích se chodívalo ve svátečnějším. Muži nosili pěknější oblečení i v neděli do hospody, když tam hrávali karty: „Dědkové chodili vyfešákování v sobotu a neděli do hospody.“⁹⁴ Mívali tehdy na sobě černý oblek. Ženy vyměnily pracovní zástěru za sváteční.

⁹² Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

A jak se o své oblečení lidé starali? V pracovním týdnu byl stanoven jeden den, kdy se pralo. Bývalo to pondělí (nepralo se každý týden), protože zbýval oběd od neděle, a tak se s jeho vařením hospodyně nemusely zdržovat. Praní nebylo tak jednoduché, jak je dnes, kdy se šaty po roztržení hodí do pračky spolu s pracím práškem, otočí se knoflíkem a za chvíli je vypráno. Hospodyně si mezitím může udělat jiné potřebné věci. V minulosti praní bývala dřina. Musela se ručně nanosit voda ze studny (později s vodovodem tato namáhavá práce odpadla) a prádlo se na noc namočilo. Ráno se voda ohřála na plotně a následovalo drhnutí prádla s pomocí mýdla a sody na valše. Systematicky se postupovalo tak, ať se nevynechá ani kousek. Bílé prádlo, podobně jako ručníky, se vyvařovalo. Někde se celý postup drhnutí na valše kvůli pečlivosti a důkladnosti opakoval. Než ženy vypraly všechno prádlo, často přišel večer a tak se věšelo na uschnutí až následující den ráno. S praním pomáhaly dívky již asi od druhé třídy základní školy. Chlapci ne. Role muže a ženy byly na počátku minulého století vysoce odlišné a je jasné, že praní (ač tak fyzicky náročné) patřilo k čistě ženské práci. „Ženy se staraly o domácnost a děti. Muži o peníze.“⁹⁵

2.7 Strava

Stravovací návyky a jídelníček nám mohou odhalit mnoho ze životního stylu. Poukazují na sociální a ekonomické postavení členů společnosti a na jejich životní postoj. Na počátku 20. století ve venkovských rodinách byla strava poměrně jednoduchá. Lišila se v zimě a v létě, ve všední den a ve svátek, pro děti a dospělé. V každé rodině se vařila podobná jídla, ale s malými chuťovými či postupovými rozdíly. „Co však měly všechny hospodyně téměř vrozené, to byla šetrnost, schopnost využít každou surovinu beze zbytku a vařit vždy z toho, co měly právě po ruce. Střídmost a skromnost v jídle nebyla vždy jen výrazem chudoby, ale prozíravostí a řídili se jí všichni bez sociálních rozdílů. Vyjadřovala životní postoj a filosofii doby.“⁹⁶

⁹⁵ Viz Vzpomínky paní Marie J.

⁹⁶ Viz Hřčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 31.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Na stravování, jako na součást každodenního života a něco, co budoucí generace již nemusí zažít v takové podobě, vzpomínají i obecní a rodinné kroniky. Ačkoliv se nepouští do detailů a pouze povrchně nás o stravování informují, přináší základní a pro nás již dnes zajímavé údaje: Hlavní potravinou byly brambory. „Členové rodiny jídávali společně. Na velkou mísu se nalilo nejčastěji mléka, postavila se doprostřed stolu a okolo se vysypaly brambory. Lžícemi se pak jedlo. Byly-li dva chody, pak napřed se pojedlo zelí, potom teprve z téže mísy polívka. Byl-li i kousek masa, vzal si jej teprve naposled každý do rukou a jedl již cestou od stolu.“⁹⁷

V rodinné kronice se dočteme toto: Na snídani v létě byl chleba, sýr a mléko. K obědu 3x týdně uzené maso se zelím a bramborami. Masa bylo ale mnohem méně na osobu než dnes. Další dny se vařila moučná jídla a omáčky s bramborami, podobně jako v zimě. Doplňkem byl tvaroh, vaječinka s krupicí. V zimě se snídal chleba nadrobený v kmínové nebo mléčné polévce, popřípadě zelňačka. Na večeři se jedly brambory s mlékem, podmásím nebo kyškou, nebo mléko s kroupami, fazolemi, pohankou. Buchty se pekly jen v neděli, koláče na Vánoce a Velikonoce. Celoročně se jedla sušená jablka, švestky, hrušky.⁹⁸ Takto shrnul svou stravu autor rodinné kroniky. Toto téma si zaslouží větší pozornost.

Největší rozdíly ve stravování se odvíjí od možností, jak potraviny zpracovat a následně uchovat. Po celý rok se hospodyňky měly co ohánět, aby nastrádaly a uchovaly vše, co během roku uzrálo, či se zabilo, na zimu. Způsobů konzervování bylo hned několik. Nejčastějším bylo sušení. Sušilo se ovoce, zelenina, houby, léčivé i ostatní byliny. Zavařovalo se do velkých sklenic. „Maso, špek a klobásky se po vyjmutí z láku udily, máslo roztopilo a „přepustilo“.“⁹⁹ Máslo se pak, aby nepodlehlo zkáze, uchovávalo ponořené ve vodě. Zelí a okurky se kvasily v bečkách. Pokud se zelenina nesusila, uložila se do bedýnek s pískem, což můžeme vidět v některých rodinách dodnes. Nejdůležitějším místem pro uskladnění potravin byl chladný vlhký

⁹⁷ Viz Kronika obce Závěšice. s. 130.

⁹⁸ Viz Rodinná kronika Hyvnarova rodu. s. 12.

⁹⁹ Viz Hřčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 2.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

sklep. Některé potraviny se dávaly do komory, jako tomu bylo například u vajec. Sušené se uschovalo na půdě (kde se případně zahrabalo do sena), protože zde bylo největší sucho.¹⁰⁰ Nelze nezpomenout zimní rubání ledu na potoce nebo rybníku. Ten byl pak používán hospodskými po celé léto na vychlazení piva. Led se v zimě svezl po kusech na hromadu a pomocí drobného rozbitého ledu se jednotlivé kusy pospojovaly v jeden velký kvádr, který pomaleji roztával. Celá hromada se zasypala škvárou, která působila jako izolační vrstva. Během roku se postupně ze spodní části této hromady ubíralo.¹⁰¹

Dnes pro nás něco takového zní jako pohádka. Nakoupíme v obchodě i v zimě relativně čerstvé ovoce a zeleninu. Ty jsou sice plné chemických látek, které potraviny mají udržet v požitelném stavu, než se k nám dostane třeba až z Jižní Ameriky, ale my se sehnáním například rajčat nemáme žádné starosti. Stačí je pouze koupit a zkonsumovat. A tak převládá pohodlnost nad pracovitostí, provozování koníčků nad pěstováním potravy. Na venkově sice stále najdeme řadu rodin, které mají své zahrádky a pěstují si vlastní ovoce a zeleninu, ale většinou je to proto, že okopávání, sázení, stříhání, rytí, zalévání člověka baví a že to provozuje ze zájmu, nikoli proto, aby měl v zimě co jíst. Člověku působí radost dívat se, jak mu paprika klíčí, brambory kvetou a jabloň plodí chutná jablka. Samozřejmě, že ze všech těchto plodů má užitek. Vše s chutí zkonsumuje, zavaří, usuší. Ale není to nutné pro přežití. Když se něco neurodí, zajde si to koupit do supermarketu.

V minulosti to tak jednoduché nebylo a zvláště ne na venkově, kde se mnoho rodin živilo zemědělstvím a bylo tak odkázáno na úrodu. A úroda závisela nejen na pracovitosti zemědělců, ale především na rozmarech počasí. Proto v obecních kronikách nalézáme často celé odstavce popisující počasí toho roku a povzdechy, když bylo velké sucho či naopak moc přšelo. Tak například kronika osady Janov se o počasí zmiňuje každoročně. Popisuje maximální či minimální teploty, srážlivost a na to navazující velikost sklizně. Tamější obyvatelé se živilí převážně chmelařstvím, méně

¹⁰⁰ Viz Hřčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 2 - 3.

¹⁰¹ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

pak prací v nedalekém dole. Zima na přelomu let 1928-29 byla obzvláště tuhá. Teplota dosahovala i -40°C. Tehdy byly přerušeny jízdy po silnici a omezen byl i provoz na drahách. Občané zaznamenali velký úhyn ptactva a zvěře.¹⁰² Propojenost přírody a lidí byla skrz stravu mnohem pevnější, než je tomu dnes.

Zastoupení surovin v jídelníčku se odvíjelo od toho, co se pěstovalo. Hodně se vařily kaše z obilí – nejčastěji pohanková a prosná (jáhlová). Vařily se jak na sladko, tak na slano. Nejvíce se jedly v létě, protože člověka osvěžily a především zasytily. Oblíbené byly i kaše z ovesných vloček a v mléce vařené ječmenné kroupy. Základní byla také mouka, ze které se pekli chléb, koláče a vařila i smažila další jídla. Koláče měly v určitých situacích i obřadní poslání. Pekly se o významných výročních, společenských a rodinných událostech, jako například „při svatbách, křtinách, pouti, krmáši, spolkových oslavách hasičů, kamenářů, výletech sokolů, orlů.“¹⁰³

Specialitou v Závašicích a blízkém okolí byly a stále jsou tzv. klobásníky - zapečené klobásky (popřípadě mleté maso) v těstě, ať už kynutém, lístkovém či jiném. Ty patřily na velikonoční stůl. Dnes už je můžeme vidět na stolech i v jinou slavnostní dobu během roku. V době masopustu se smažily koblíhy plněné povidly, což se v některých rodinách udrželo dodnes. „Doma připravované tvořily samostatný oběd a pokud zbyly, tak i večeři.“¹⁰⁴ Připravovaly se podlouhlé knedlíky k omáčkám. Dále pak menší knedlíky kulaté s povidly (v zimě) a borůvkami, třešněmi a jiným ovocem (v létě) sypané cukrem, skořicí, tvarohem, polité máslem nebo smetanou jsou pochoutkou i v současnosti. Mezi další sladká jídla patřily amolety, lívance, nudle sypané cukrem, mákem, tvarohem a maštěné máslem. To mají i dnes v oblíbě především děti.

Od svátků si nelze odmyslet cukroví. Pekly se nejčastěji zázvorky, dále linecké a ořechové cukroví. Velikonoční beránci se plnili piškotovým těstem a z téhož těsta se dělala ovocná „bublanina“. Obojí se peče i v současnosti.

¹⁰² Viz Pamětní kniha osady Janova.

¹⁰³ Viz Hrčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 6.

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 8.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Denně na stůl patřily brambory. Ať uvařené oškrábané, ve slupce, pečené, k mléku, chlebu, s tvarohem nebo k polévkám a omáčkám, jedly se brambory velmi často. Dělal se z nich placky, knedlíky, šišky, halušky, přidávaly se do těsta. Podobně frekventované bylo mléko. To se pilo každodenně, třeba právě k vařeným bramborám. Z mléka se pak vyráběla smetana, podmáslí, máslo, tvaroh.

Co Čech, to sběratel a milovník hub. Tak bychom mohli definovat typickou vášeň pro náš národ. Houby se sbíraly i za první republiky. Nejčastěji hříby (praváci), křemenáči (panny), lišky, ryzci a jim podobné. Ze syrových klouzků, holubinek a hříbků se dělala omáčka a polévka. Dále se houby sušily a sušené se používaly pod maso nebo jako ochucovadlo polévek. Houby se také smažily s vejci. Vejce byla k vaření často používaná, neboť téměř každá rodina chovala slepice. Část vajec se prodala a zbytek se jedl vařený, jako součást omáček, polévek, těstovin, knedlí a někde se z nich dělala vaječný koňak.

Jídelníček byl zpestřen luštěninami, mezi nimiž nejužívanější byly fazole. Dále pak hrášek, ze kterého se vařila především polévka. Čočka se nejedla tak často, protože její cena v obchodě bývala vysoká.

Podstatný rozdíl ve stravování tehdy a teď tvoří konzumace masa. Na počátku minulého století se maso na stole objevovalo mnohem řidčeji. „Jídelníček doplňovalo většinou jen v neděle, slavnostní a sváteční příležitosti, v období zabíjaček. Vše samozřejmě záleželo na sociálním postavení a možnostech každé rodiny. Úprava masa se volila taková, aby z něj bylo co nejvíce užitku – zpravidla vaření, neboť kromě polévky dostal každý kousek této pochoutky i na hlavní jídlo“¹⁰⁵ Nevýhodou vaření masa ovšem byla jeho nevýrazná chuť: „Úroveň vaření nebyla nic moc. Dělal se například vařená husa. Dovedete si to představit?“¹⁰⁶ Slavnostnějším způsobem zpracování masa bylo pečení a později se začalo maso i smažit. (K tomu totiž bylo potřeba tuku.) Výhodu měl ten, kdo choval domácí zvířata a občas si mohl pochutnat na vepřovém, skopovém, králičím, drůbežím a někdy i krocáním mase. „Kupovalo se

¹⁰⁵ Viz Hřčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramborskou trúbou. s. 12.

¹⁰⁶ Viz Vzpomínky pana Jana H.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

pouze hovězí, telecí, a když doma neměli, tak vepřové.“¹⁰⁷ Ke zvěřině měli přístup jen myslivci, vlastníci honitby a pytláci.

Závěr výčtu potravin a pokrmů uzavřou nápoje. Podobně jako většina dalších potravin i ony pocházely z vlastních zdrojů. Kromě obyčejné vody ze studny se pilo kravské nebo kozí mléko a z nich podmáslí či kyška. „Nejčastějším nápojem, který zaháněl žízeň a hlavně tvořil doplněk k buchtám, chlebu, byla černá káva z obilovin. Pražila se doma na sporáku v kastrolu nebo na ručním pražiči... Přidáním mléka do kávy vznikla bílá káva, která se připravovala na nedělní snídani nebo svačinu. Oblíbeným způsobem jedení bylo nadrobení kousků chleba do hrnku s kávou.“¹⁰⁸ Tato bílá káva je stále mezi starší generací oblíbená a objevuje se na jídelních stolech při snídani.

Pravá zrnková káva nebyla moc rozšířená a podobně tomu bylo s pravým černým čajem – ruským, indickým, čínským. Z domácích zdrojů pocházel čaj lipový, šípkový, heřmánkový, jitrocelový, z listů lesních jahod a malin, z květů černého bezu nebo čaj mátový. Z nich se dělala i limonáda za přidání cukru a citronu a za působení slunce a tepla. Dělala se i domácí vína. Například šípkové, pampeliškové, jablečné, borůvkové nebo z kvašených chlebových kůrek. Nade vším ale vyhrávala slivovice, která na Moravě vítězí dodnes.¹⁰⁹ „Alkoholické nápoje se pily při potvrzování uzavřeného obchodu, svatbách, křtinách, pohřbech, krmáších, tancovačkách, o Vánocích a Velikonocích, ale též při zabíjačkách, nakládání zelí a ostatních individuálních pracích.... Aby se šestinedělka po porodu pročistila, nosily jí ženy „do kuta“ kořalku...“¹¹⁰ Dnes nám to může připadat nesmyslné, protože se už ví, jak alkohol působí na organismus a zvláště se zdůrazňuje jeho nebezpečí pro malé děti. Tehdy se ale věřilo, že to novopečené matce pomáhá nabýt sílu.

Základními jídly, která se vařila, byly polévky a omáčky. Polévky se snídaly, obědvaly i večeřely. Vařily se většinou z toho, co zrovna rostlo. Na nedělní a sváteční

¹⁰⁷ Viz Hřčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 13.

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 14.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

oběd se chystaly masové polévky. Omáčky se jedly k obědu i k večeři, pokud od oběda zbyly. Opět platí, že se vařily z toho, co bylo zrovna po ruce. Vznikaly tak omáčky koprové, petrželové, pažitkové, okurkové, křenové, houbové, kedlubnové, apod. Vařily se i ovocné omáčky, které se jedly na oběd teplé s bramborem, na večeři studené. K ní případně přikusovali chléb. Z lesních plodů se k vaření omáčky používaly šípky. Omáčka z nich se jedla se zvláště uvařenými fazolemi a bramborem nebo bramborovým knedlíkem.¹¹¹

Přes den se v létě jedlo obvykle pětkrát, v zimě tři-čtyřikrát.¹¹² Středa s pátkem byly postní dny, takže se konzumovaly buchty, těstoviny, knedlíky, sladké kaše a jiná bezmasá jídla. O nedělích a svátcích, které se nesly ve znamení návštěv příbuzných, sousedů a odpočinku a začínaly účastí na mši svaté, se (pokud to rodinný rozpočet dovolil) vařila „lepší jídla“ a nosil sváteční oblek.

Závěrem této kapitoly je nutno připomenout, že vaření bylo, stejně jako péče o malé děti, záležitostí žen. Protože na polích pracovaly celé rodiny, někdy hospodyně uvařila oběd ráno a vzala ho s sebou na pole. Někdy se před polednem z pole vracela domů, aby uvařila, postarala se o dobytek (který byl vždy prvořadým) a teprve pak oběd v kameninových hrncích přinesla. Starost o jídlo byla čistě existenční záležitostí. Jedlo se, co zrovna příroda a další okolnosti umožňovaly – v létě zelenina a ovoce, v zimě vše, co se dalo nějak uchovat z léta. K tomu dobroty ze zabíjačky. Dnes máme téměř vždy všechno – obchody jsou v zimě zásobeny z jižních zemí a my si můžeme vybírat z široké palety surovin. Vaření se stalo koníčkem, kterému podléhá stále více a více mužů. Podobně jako můžeme spatřit muže za plotnou, můžeme ho spatřit s kočárkem na cestě mezi poli. Vysoce odlišné role muže a ženy, typické pro dřívější období, se přibližují. A je to vidět i u vaření na venkově.

¹¹¹ Viz Hrková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 16.

¹¹² Tamtéž. s. 17.

2.8 Důležité události v životě rodiny

Během lidského života nastane několik okamžiků, které jsou pro člověka a jeho blízké zvláště důležité. Rodinné záležitosti (svatby, pohřby, křtiny aj.) se v minulosti odehrávaly, podobně jako všechny svátky, za přímé i nepřímé účasti většiny obyvatel vesnice.

Hned po narození na počátku minulého století bývaly hojně oslavovány křtiny. Rodiče vybrali kmotry a nechali dítě pokřtít. Obřad se týkal nejen dítěte a kmotrů, ale i matky a porodní báby. Po příchodu z kostela domů se konal dle možností rodiny slavnostní oběd (maso, zelí, brambory). Jedly se koláče, malé koláčky, makovničky nebo bábovka a zapíjelo se to černou kávou. V chudších rodinách se slavnostní jídlo odbývalo klobásou s chlebem pro otce a porodní bábu. Děti často bývalo v rodinách hodně. V takovýchto početných rodinách se křty hostinou neslavily, pouze se vykonal obřad v kostele.

Za významnou rodinnou a společenskou událost se považovala a stále považuje svatba. Před 90 lety se konala jen v kostele a účastnili se jí nejen příbuzní, ale i širší veřejnost. Den před svatbou se zvala k nevěstě mládež kvůli pletení věnečku pro nevěstu, družky a slavnostních svatebních kyticek. Probíhalo to obyčejně v radostné atmosféře při dobrých koláčích, nějakém cukroví, čaji a harmonice a zpěvu.¹¹³ Svatba byla spojena s pečením koláčů v jednom z domů nastávajících manželů. Výslužka se už týden předem roznášela po sousedech, známých a příbuzných. A že jich bylo hodně: „Svatební koláče roznášela nevěsta do půl vesnice.“¹¹⁴ Běda, když se na někoho zapomnělo.

Účast na svatbě ale množství rozdaných koláčů odpovídala. „60 – 80 účastníků nebylo zvláštností.“¹¹⁵ Z každé chalupy někdo přišel. A jak se do kostela nevěsta se ženichem dostávali? „Do kostela na svatbu do Štramberka se jezdilo výlučně v kočárech s opentlenými koňmi. Kočáry se předjížděly a nuceně se i zastavovaly, aby

¹¹³ Viz Vzpomínky pana Jana H.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

se ženich a nevěsta vyplatili.“¹¹⁶ Svatby většinou nebyly tlačeny časem (z důvodu těhotenství nevěsty), protože víra, která toto odsuzovala, byla rozšířenější než dnes.

Na hostině se vstupné nevybíralo jen u bohatších. Se svatební hostinou (a nejen s ní) jsou spojeny nejen koláče, ale i další dobroty. Na snídani ve svatební den se doma podávala pražená obilninová káva s přidáním zrnkové i mléka, nebo čaj s rumem a koláče, kynuté buchty s mákem, tvarohem a ořechy, případně zapečené klobásy. Oběd se skládal z několika chodů. Chystala se drůbeží nebo hovězí polévka. Někde vařili obě najednou. Dále maso se zelím a knedlíkem či bramborem, nebo svičková omáčka, která byla také často na svatební hostině k vidění. Zasytit se svatebčané mohli pokrmy z drůbeže, prasete, ovce nebo krávy. K tomu se dospělými připíjela kořalka. Děti byly velmi vděčné za sodovku. Hosté odcházející ze svatby dostávali výslužku z toho, co zbývalo.¹¹⁷

A svatební cesta? Nikoli Kanárské ostrovy nebo Havaj. Buď se zůstalo doma a pracovalo, nebo novomanželé jeli na svatební cestu například na sv. Hostýn jako „poděkování za přijatá dobrodiní a vyprošení síly a ochrany na další životní pouť.“¹¹⁸ Další důkaz o síle náboženské víry na meziválečném venkově, která hrála tak významnou úlohu.

Smutnou příčinou další významné události je úmrtí blízké osoby. Pohřeb byl a je stále poslední službou, kterou lze někomu prokázat. Pro vesnici to byla za první republiky událost. „Vyzvánění umíráčkem, pak průvod do vzdáleného hřbitova u svaté Kateřiny, který pocházel z dob Karla IV. Od třicátých let byl už hřbitov přímo za vesnicí, kam odcházel průvod od kostela s muzikou. Rakev se vezla na pohřebním voze. Z každého stavení šel někdo na pohřeb, to byla povinnost.“¹¹⁹ i dnes se na pohřbu na vesnicích sejde nejen mnoho přátel a známých rodiny zesnulého, ale i ti, kteří zesnulého znali jen málo. Lidé berou jako svou morální povinnost tohoto rozloučení se zúčastnit.

¹¹⁶ Viz Vzpomínky pana Josefa H.

¹¹⁷ Viz Hřčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 27.

¹¹⁸ Viz Rodinná kronika Hyvnarova rodu. s. 27.

¹¹⁹ Viz Vzpomínky pana Josefa H.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Po pohřbu bývala nejbližší rodina zvána na pohoštění. Podávala se „buchta, smažené preclíky, bábovka či jiné pečivo s kávou nebo čajem, dosti často tvarůžky s chlebem, ale též guláš. K pití „na propijani kože“ posloužilo pivo a kořalka.“¹²⁰ K jídlu hráli muzikanti a zpívalo se. Vzpomínalo se na nebožtíka a v souvislosti s jeho povahou na veselé kousky, které vyvedl.

Oproti současnosti se mnohem méně slavily narozeniny a jmeniny. „Já nepamatuju, že by se narozeniny slavily. Snad ty bohatší, možná významná výročí.“¹²¹ V Závěšicích se ale veřejně slavil svátek Josefa, kdy „chodila celá kapela hrát Josefům.“¹²² Ale i bez oslav těchto životních výročí se našlo mnoho jiných příčin k radosti, setkání sousedů a vzájemnému povesezení. Mimo křtiny, svatby a pohřby to byly Vánoce, Velikonoce, poutě, posvícení apod.

2.9 Náboženské svátky a jejich oslava

Církevní svátky poskytovaly obyvatelům venkova odpočinek od práce i psychické uvolnění. Při nich se lidé mohli bavit a dodržovat staré zvyky a tradice. Byla to i doba, kdy si lidé pochutnávali na slavnostnějších a vzácnějších pokrmech. Mezi takovéto svátky se řadí i Advent a Vánoce. „Kromě různých společenských omezení a náboženských povinností v něm ještě v době první republiky platila střídmost už v tak občasném požívání masa.“¹²³ Vařila se postní jídla – kaše, luštěniny, omáčky. Děti velmi očekávaný byl svátek sv. Matičky nebo taky Mikulášové Matičky (8.12.). Za první republiky obdarovávala ve více rodinách než sv. Mikuláš (6.12.). Každému donesla upečeného „mikulaša“ a podle intenzity zlobení i černé uhlí. To dostávali většinou chlapci. Děvčata naopak obdržela za slušné chování např. jablíčka. Mikulášské pečivo pekly maminky, stařenky, kmotry nebo se objednávalo u místních pekařů.

¹²⁰ Viz Hrčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramborskou trúbou. s. 29

¹²¹ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

¹²² Viz Vzpomínky paní Marie J.

¹²³ Viz Hrčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramborskou trúbou. s. 20.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Vyvrcholením doby čekání na zrození Ježíše Krista byl Štědrý den a večer. Celý den se lidé postili, aby viděli zlaté prasátko. Hlavním důvodem ale bylo očistění a posílení praktik, které se prováděly během Štědrého večera – věštění budoucnosti, stavu, zajišťování zdraví a prosperity. Snídalo se to, co každý den. Oběd nebyl žádný nebo se jedla vánočka. Na jídlo totiž ani nebyl čas. Děti stavěly betlém, hospodyně pekla a vařila, připravovalo se krmení pro dobytek na další den. „Vánoční stromek byl běžný v každé rodině ozdobený doma vyrobenými ozdobami a perníčky.“¹²⁴ Oproti tomu ve středočeském Janově měli stromeček ozdobený chutnou čokoládovou kolekcí nebo skleněnými ozdobami. Ručně dělané se na stromečku nevyskytovaly.¹²⁵

Večeře byla v rodinách věřících zahajována i zakončena společnou modlitbou. Všichni se pečlivě umyli, pěkně oblékli a až vyšla první hvězda, usedli k večeři. Samotné jídlo bylo v každé rodině jiné. „Na večeři jsme měli hrachovou polévku, krupici s medem, vánočku doplňovanou sušeným ovocem (jablky a švestkami).“¹²⁶ Polévka bývala také fazolová a nudlová. Objevovaly se také kyselé ryby pojídané s chlebem. V Závišicích mělo podle pamětníků přibližně pět rodin na večeři kapra, který se musel dopředu objednávat.¹²⁷ Ve srovnání s Janovem působila tato jídla chudším dojmem. Janovští obyvatelé jedli na oběd obvykle houbovou omáčku a na večeři řízek se salátem: „Protože se zabíjelo. A když se nezabíjelo, tak se vypůjčilo od souseda.“ Po celou dobu Vánoc se pekly vánočky. V Závišicích chodili svobodní chlapci s makovníkem po vsi, nabízeli ho děvčatům a jeho prostřednictvím se s nimi seznamovali. Mnoho podobných příležitostí k seznámení mládež neměla, tudíž využívala každou vhodnou příležitost.

Dárky pod stromeček dostávaly hlavně děti. Dospělí si toho navzájem mnoho nedávali, takže štědrovečerní dárky byly záležitostí pouze rodičů. „Nebylo to jako dnes.“¹²⁸ U dětí ještě nebylo zvykem, aby obdarovávaly své rodiče: „V době první

¹²⁴ Viz Vzpomínky pana Jana H.

¹²⁵ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

¹²⁶ Viz Vzpomínky pana Jana H.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Viz Vzpomínky pana Vladimíra U.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

republiky začaly děti pozvolna vstupovat do systému obdarování, a to většinou při příležitosti oslav Štědrého večera.¹²⁹ K dárkům, které děti od Ježíška dostávaly, patřily např. hračky, knížka, obuv a nové, dostupné věci na oblečení. K žádaným dárkům z posledních let patří především mobilní telefony, počítače, počítačové hry a různé přehrávače, ale i aktovky, penály či knihy. „Technické věci mají přednost před oblečením, protože to je na rozdíl od minulých let považováno za celoroční samozřejmost.“¹³⁰ Za zamyšlení stojí i funkce dnešních hraček. Ty často potlačují dětskou fantazii, která v minulosti naopak byla velmi podporována. Děti si domeček musely postavit samotné (v lese z přírodních materiálů apod.), dnes ho rodiče koupí v obchodě již hotový.

Největší svátek Vánoc Boží narození (25.12.) se slavil duchovně v rodině - klidem, modlitbami, zpěvem koled, účastí na bohoslužbách. Dělal se jen nezbytnosti kolem domácích zvířat.

Silvestr byl také důvodem k radosti. Někde v hospodách na Silvestra hrála kapela, zpívalo se, ochotníci hráli scénky, na jevišti probíhal pestrý program až do půlnoci. Po příchodu nového roku se stoly uklidily a tancovalo se. Na Nový rok se opět chodilo po návštěvách. Protože se udržela tradice o novoročním obědě (při pojídání ryby štěstí uteče a při požití pernaté zvěře uletí), vařilo se podobně jako v současnosti.

Po Vánocích a příchodu nového roku přichází Masopust a Velikonoce. Masopustní doba trvající od počátku ledna do úterý před Popeleční středou byla charakteristická svatbami, bály, zabíjačkami a všeobecným veselím. Když se zabíjelo, vždy se něco rozneslo sousedům, „což se vzájemně vracelo, neboť prase na vesnici se zabíjelo v každém stavení.“¹³¹ Nejčastěji to byla polévka „prdelanka“, jelita a jitrnice. Pro masopust byla typická vůně smažených koblih, které se dělaly nejvíce ve dnech těsně předcházejících Popeleční středě. Na koblihách si lze v mnoha rodinách

¹²⁹ Viz Hrčková, A.: Obdarování v současném Štramberku. s. 114.

¹³⁰ Tamtéž. s. 109.

¹³¹ Viz Vzpomínky pana Jana H.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

o masopustu pochutnat i v současnosti. Zabíjačkové dobroty už nejsou tak rozšířené, protože se na vsi dobytek už tolik nechová.

Od Popeleční středy se především dospělými dodržoval přísný půst. Období půstu bylo kontrastem k tomu masopustnímu. Nekonaly se radovánky (plesy, svatby) a jedlo se jen střídě. Lidé se duchovně připravovali na velikonoční Vzkříšení a na nadcházející začátek zemědělských prací. Čtyřicetidenní půst vrcholil předvelikonočním Svatým týdnem, ve kterém se Zelený čtvrtek považoval za smutný a ani tento den, ani na Velký pátek či Bílou sobotu se nejedlo maso. Až Velikonoční neděle přinesla možnost najíst se dosyta.

V pondělí „po „kupačkách“ chodili i staří chlapi.“¹³² Ti dostávali napít slivovice, rezné nebo jiného alkoholu a k tomu přikusovali koláče. Mladší se radovali z doma barvených vajíček, sladkostí, popřípadě vaječného koňaku či peněz.

Křesťanským svátkem slaveným 50 dnů po Velikonocích a 10 dnů po Nanebevstoupení Páně je Soslání Ducha svatého, zvané letnice.¹³³ V tento den se v Závišicích a celém okolí chodilo do přírody smažit na ohništi vaječina. Tato tradice zůstala živá. Sejdou se příbuzní, známí, přátelé, sousedé, členové různých spolků. Panuje dobrá nálada a veselí. Nechybí ani zpěv - dříve za doprovodu harmoniky, nyní kytary.

Poutě, posvícení, na Lašsku krmáše jsou dalším důvodem k radosti. V ty dny se schází široké příbuzenstvo z okolních vesnic. Pozvání na pouť mělo v době první republiky písemnou nebo ústní podobu. Ústně se zvalo slovy: „Přyd'tě na puť.“¹³⁴ Slavnostní nálada se odrazila i do jídla. Snídala se káva, kakao, koláče a podobné dobroty. Po bohoslužbě se celá rodina šla porozhlédnout po pouťových atrakcích. Na trhu bylo k dostání široké spektrum zboží. Např. hračky, svaté obrázky, růžence, kyselé okurky, turecký med, kokosky, zlomková čokolády, bonbóny, perníková srdce nebo pendrek. Následně všichni usedli k slavnostně prostřenému stolu.

¹³² Viz Vzpomínky paní Marie J.

¹³³ Podrobněji viz <http://cs.wikipedia.org/wiki/Letnice>.

¹³⁴ Viz Hřčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou. s. 25.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Zemědělský rok vrcholí sklizní. Po ní se na poděkování za úrodu slavilo posvícení, neboli krmáš. „V Závišicích, které byly rozděleny na panství hukvaldské a novojicko – štramberské, mívali též i dvojí krmáš: císařský na třetí říjnovou neděli a martinský v listopadu. Hodovalo se od soboty do pondělí jak doma, tak v hostincích. Ty při těchto slavnostech vydělávaly: „V místě, kde je více hospod, rozdělovali si hostinští sami neděle a zábavy a když byl masopust krátký, na některého se nedostalo... Taková taneční zábava znamenala zvláště pro menšího hostinského jistý čistý měsíční příjem, bez kterého se těžko obešel.“¹³⁵ Víkend se slavil ve společnosti příbuzných a přátel z okolí. Pondělních radovánek se účastnili jen místní. Mládež kvůli zábavám neměla příliš času na spaní, ale musela stihnout všechno včetně práce. Nadcházející adventní doba totiž veselost zakazovala.

V současnosti se v Závišicích krmáš tak velkolepě neslaví. Místo toho ovšem získaly tradici Dožínky. Letos se uskuteční již XVIII. Dožínky v pořadí za sebou. Tato akce bývá zahájena krojovaným průvodem od hasičské zbrojnice. Ten dojde na zahradu pohostinství U Kremlů, kde se starostovi obce slavnostně předává dožínkový věnec. Následuje zábavné odpoledne plné hudby, jídla, tance, dětských her, ukázek dovedností místních hasičů i judistů, apod. „Na celé akci je sympatická i skutečnost, že se na její organizaci podílí doslova celá vesnice.“¹³⁶ Od přípravy krojů, přes sponzorské dary až po ozdobení stolů a celé zahrady, kde se slavnost koná. Návštěvníky jsou nejen místní, ale v posledních letech převažují lidé z okolních měst a vesnic. Příprava je tedy sice v rukou Závišanů, jejich účast na samotné „oslavě sklizně“ už však není tak hojná, jako bývala dříve na krmáších. Na chvíli je ale na vsi zase živo, jako bývalo.

¹³⁵ Viz Kronika obce Závišice. s. 116.

¹³⁶ Viz Obecní dožínky v Závišicích už letos po dvanácté, on-line text (<http://www.koprivnice.cz/index.php?tema=obecni-dožinky-v-zavisticich-uz-letos-po-dvanacte&id=kopnoviny&clanek=5061&idm=m>).

2.10 Slavnosti, významné okamžiky obce

V meziválečné době se český venkov vzpamatovával z válečných ztrát, čelil hospodářské krizi, rozvíjel a modernizoval se. Jako věčnou vzpomínku na oběti světové války se v obcích stavěly pomníky padlých. Pro rozvoj obce se budovaly silnice, obecní úřady, opravovaly či zřizovaly se nové školy, vodovody, záložny.

V budovách obecních úřadů se našlo místo nejen pro obecní kancelář, ale třeba i pro knihovnu či Raiffeisenku, která hrála v životě zemědělců často velkou roli. Toto zemědělské úvěrní družstvo pojmenované po jeho zakladateli F.W. Raiffeisenovi se orientovalo na venkov a jeho členy tvořili drobní zemědělci a venkovští řemeslníci. Účelem tohoto sdružení byla obživa, konkurenceschopnost prostřednictvím kooperace, synergie či úvěru. Jejich význam tkvěl vedle poskytování úvěru také ve výchově ke spořivosti. Raiffeisenky se mj. zřejmě značně dovolávaly křesťanské morálky, což na venkovské obyvatelstvo platilo.¹³⁷

Obecní úřad a další zmiňované stavby byly pro obec významné a tak i jejich otevření či odhalení se obvykle neobešlo bez velké slávy. Například při slavnostním otevření obecního domu v Závišicích 28. října 1925 byli přítomni jak všichni občané obce, tak i mnoho lidí z okolí. Proslov přednesl sám starosta obce, ale i starostové obcí okolních.¹³⁸ Při oslavě 50 let školy 10.6.1935 v středočeské obci Janov šel po obci průvod, hrálo se divadelní představení, konal se koncert před školou, byly proneseny proslovy, připomenuta historie školy i Janova. Všeho se účastnili občané obce a hosté z okolí.¹³⁹

Na modernizaci obce měla velký vliv její elektrifikace. Mnoha obcím se ovšem nedostávalo financí a jejich obyvatelé někdy neměli pro tuto novotu pochopení. Tak, i když se někde rozhodlo o elektrifikaci pár let po 1. světové válce, mnohde svítili svíčkami ještě před začátkem 2. světové. Podobně tomu bylo v obci Janov, kde se

¹³⁷ Viz Hunčová, M.: Historie a současnost peněžních družstev v ČR. on-line text (http://fse1.ujep.cz/materialy/KFU_huncova_SOEKDRUhistasoucruzstevCR.pdf).

¹³⁸ Viz Rodinná kronika Hynnarova rodu. s. 32.

¹³⁹ Viz Pamětní kniha osady Janova.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

o elektrifikaci rozhodlo v roce 1923, její realizace se ale zpozdila zhruba o 15 let.¹⁴⁰ V dříve zmíněných Závěšicích tento proces trval také déle (elektrifikace tuto obec přišla na 340 000 Kč), ale roku 1931 byl i díky svépomoci tamějších občanů slavnostně dokončen. Kromě slavnostních projevů se konal na počest dokončení koncert a lidé se tehdy mohli občerstvit dobrým pohoštěním.¹⁴¹

Venkov byl v té době hodně ovlivněn náboženstvím. „Zvláštní dojemná pospolitost vesnického obyvatelstva měla základ v křesťanství. Lidi na venkově denně přicházeli do styku s přírodními zákony, jejichž význam jim dokázala srozumitelně vysvětlit jen církev... Bohoslužba byla důvodem k návštěvě kostela jen částečným, tvořila záminku k setkávání lidí. U kostela měli lidé jednu z mála možností, kdy spolu mohli komunikovat, předávat si informace a zkušenosti, seznamovat se, obchodovat a po mši posedět v hospodě.“¹⁴² Ženy byly věřící více než muži a děti byly k víře vedeni rodiči a školou: „Děti to [nedělní bohoslužbu – pozn. autora] měly od rodičů povinně. Ve škole se totiž učily náboženství. Asi polovina obyvatel byla věřících, většinou ženy. Chlapí šli radši na pivo, než do kostela na mši.“

Největší slavnosti se tak často konaly z náboženských důvodů. Zmínit by se mělo svěcení základního kamene nového kostela v Závěšicích a pozdější dokončení tohoto kostela, „...který láska a snaha všech zbudovala.“¹⁴³ Nebo vysvěcení nového hřbitova. V Závěšicích se tyto slavnosti konaly v letech 1934-35.¹⁴⁴ Na těchto stavbách se podílelo mnoho občanů a svou práci dělali dobrovolně, většinou zadarmo. Nebylo to nic neobvyklého. Není tedy divu, že se z jejich dokončení velmi radovali a byli na výsledek pyšní. V Janově nový hřbitov postavili také svépomocí v roce 1921.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Viz Pamětní kniha osady Janova.

¹⁴¹ Viz Rodinná kronika Hyvnarova rodu, s. 33.

¹⁴² Viz Fischer, R.: Venkovský život v 19. století. on-line text (<http://venkovskyden.blogspot.com/2007/10/hospodi-na-vymen.html>).

¹⁴³ Viz Paměti Marie Hyvnarové. s. 9.

¹⁴⁴ Viz Rodinná kronika Hyvnarova rodu. s. 33.

¹⁴⁵ Viz Pamětní kniha osady Janova.

2.11 Spolky a strany existující v obci

V obci v meziválečných letech fungovalo několik spolků, které sledovaly různé cíle. „O zájmové skupiny nebyla nouze.“¹⁴⁶ Byl to Sokol, Orel, DTJ (Dělnická tělovýchovná jednota), SDH (Sdružení dobrovolných hasičů), muzikanti a myslivci. „Byla vesnická kapela dechová, která hrávala i v okolí, dobrovolní hasiči a také politické strany (lidovci, sociální demokraté, národní socialisté), ale které se mezi sebou nehádaly a dbaly prospěchu obce.“¹⁴⁷

„Neobyčejně vesnici sjednocoval Sbor dobrovolných hasičů, kde byli organisovaní všichni muži (z 80%) od 18 let až do smrti.“¹⁴⁸ Tento sbor působil v Závěšicích od roku 1894 a při jeho založení jej čítalo 43 členů.¹⁴⁹ Roku 1898 to bylo 53 členů a v současnosti je členem 117 dospělých a 27 dětí.¹⁵⁰ Roku 1928 byla postavena hasičská zbrojnice a o čtyři roky později zakoupena motorová stříkačka.

Sbor po celou dobu činnosti pořádal a v současnosti pořádá řadu kulturních akcí, jako výlety, bál či zábavní odpoledne při dechové hudbě. Tyto zábavní slavnosti se konaly za účasti okolních hasičských sborů. Jak vzpomínají pamětníci: „Byla to organizace, která stmelovala vesnici...“¹⁵¹ Také vlastenectví bylo hasičům velmi blízké. Roku 1938 zasadili u své zbrojnice jubilejní šlechtěnou velkolistou lípu. („Ať roste a sílí naše republika.“)¹⁵² Dobrovolný Hasičský sbor pořádal také cvičení. Například během roku 1931 zorganizovali tři schůze se signálovým cvičením a dvě cvičení požárová.¹⁵³ Bohužel, jak vzpomíná paní Marie J., díky druhu stavebního materiálu, uskladňování sena a dalších hořlavých předmětů v domech a horší technice : „Většinou shořelo vše do základů.“¹⁵⁴ Dnes je SDH mj. lépe vybaven a mladí hasiči

¹⁴⁶ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Viz Vzpomínky pana Jana H.

¹⁴⁹ Viz Kronika obce Závěšice. s. 97.

¹⁵⁰ Viz <http://www.zaviesice.cz/zavisan/zavisan0108.pdf>.

¹⁵¹ Viz Vzpomínky pana Jana H.

¹⁵² Viz Kronika obce Závěšice. s. 131.

¹⁵³ Tamtéž. s. 49-50.

¹⁵⁴ Viz Vzpomínky paní Marie J.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

sklízí na soutěžích velké úspěchy, tudíž je mnohem větší šance, že zasáhnou v kritické situaci včas a zachrání, co se jejich předchůdcům nepovedlo.

„Všechny tělocvičné spolky každý rok pořádaly takzvaný výlet s průvodem celou obcí, v zimě pak bál, který byl vždycky hojně navštěvován.“¹⁵⁵ Orel, Sokol i DTJ pořádali každým rokem zábavy s vystoupením žáků. Tak například tělocvičná jednota Orel sehrála v roce 1931 čtyři představení (z toho jedno 28. října - Věrní pánu presidentovi) a dvě besídky: Žákovskou vánoční s nadílkou a vystoupení dorostu. Tělocvičná jednota Sokol sehrála v témže roce tři divadla (např. Na manželské frontě klid).¹⁵⁶ „Když měl Masaryk 80. let tu všechny spolky Orel, Sokol, DTJ, Svaz katolických žen, hasiči, politické strany uspořádaly pěknou akademii.“¹⁵⁷ Každý spolek měl také místo, kde cvičil. Sokoli, kteří v obci působí i v současnosti, cvičili (skok přes koně, na kruhách) v pohostinství U Kremlů, DTJ v pohostinství U Frýdla.

Dalším místem, kde se lidé mohli realizovat, byly politické strany. Největší podporu v obci ze všech politických stran měla Československá sociální demokracie a Československá strana lidová. „Když byly obecní volby, nebo do parlamentu, tu všichni šli samozřejmě bez nucení k volbám a byli rádi, když někdo z obce byl zvolen do okresu, nebo do parlamentu.“¹⁵⁸ Vysoká účast ve volbách se uchovala až do dnešních dní. Schůze se konaly pravidelně a nejvíce navštěvovanou byla výroční koncem roku.

Existovaly i méně aktivní skupiny, o kterých se pamětníci či kroniky zmiňují jen okrajově. V obecní kronice je zmínka o zahrádkářích v Závěšicích. Ti například v březnu roku 1931 pořádali na zahradě pohostinství kurz řezu ovocných stromů a přednášku o ovocnářství v praxi.¹⁵⁹ Muzikantská kapela hrávala na zábavách, svatbách, obecních slavnostech i pohřbech. Dechová hudba Závěšanka je aktivní

¹⁵⁵ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁵⁶ Viz Kronika obce Závěšice. s. 49-50.

¹⁵⁷ Viz Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Viz Kronika obce Závěšice. s. 131

i v současnosti. Nově do výčtu spolků a zájmových skupin přibyla skupina podnikavých skautů¹⁶⁰ a úspěšných judistů.

3 Současný venkov a jeho obnova

Již dříve bylo řečeno, že soudobý venkov je utlačován městskou zástavbou. Jeho velikost, ale i typický charakter se mění. Jevy, které se v současnosti na venkově objevují, lze shrnout do stručného výčtu. Na venkově roste dezurbanizace (odchod obyvatel venkova do měst už tedy není jediným směrem pohybu na poli bydlení), vzrůstá zájem o biopotraviny, které nezasáhla umělá hnojiva ani jiná potravinářská chemie, přibývá různých forem alternativního zemědělství, roste zájem o alternativní zdroje energie. Nová média (jako je internet) umožňují bydlení i práci (na dálku) na venkově. Média jako je televize či noviny jsou na venkově dost důležitá pro přínos informací, ale „profesionální domácí i zahraniční zpravodajství bledne a šedne na pozadí venkovských osobně předávaných drbů.“¹⁶¹ Lidé se scházeli v kostele, hospodě, na plesech, na poli, v obchodě či doma a povídali si, probírali život svůj i sousedův. „Dnes na venkově ubývá možností setkávání, od kostela přes náves a zápraží po hospodu.“¹⁶²

Vše začalo zcela nevinně už velmi dávno: „Vlivem hospodářské deprese omezuje každý své vydání na minimum. To pociťují v první řadě všechny zábavní podniky, jejichž návštěva silně klesá. Náhrada za to jest bezesporu dnes radio, jež svým bohatým programem při nepatrných vydáních skýtá osvěžení, poučení a zábavu všeho druhu. Proto počet posluchačů rozhlasu utěšeně roste.“¹⁶³ Rádio tehdy měl ještě málokdo. Dnes má televizi téměř každá rodina. Večery v pracovním týdnu tak tráví doma u pořadů, které nabízí televizní kanály. „Televize stahuje lidi z návsi

¹⁶⁰ Vznik oddílu v roce 2004.

¹⁶¹ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 277.

¹⁶² Tamtéž. s. 96.

¹⁶³ Viz Kronika obce Závěšice. s. 42-43.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

k obrazovkám.“¹⁶⁴Pro nové informace se nemusí scházet se sousedy a zábava v určitém smyslu slova za nimi do domovů také přijde sama skrz tu malou bedýnku. To platí jak pro mladé rodiny, tak pro starší obyvatele vesnic.

Na venkov se stěhují převážně mladé rodiny s dětmi nebo starší lidé v důchodovém (téměř důchodovém) věku. Důvodem, proč se mj. mladé rodiny s dětmi stěhují na venkov, je priorita zdraví dítěte. Venkov je pro rozvoj dítěte mnohem vhodnější, než město: „Dětské hřiště a mateřská škola nejsou hygienicky a pedagogicky vylepšenou verzí venkova, ale právě jen žalostnou náhražkou tohoto významově i biologicky neskonale bohatšího prostředí.“¹⁶⁵ a pozná to nejen rodič, ale i dítě samotné.

Na venkovský životní styl se můžeme dívat jako na návrat člověka k přírodě. Od aktivit v uměle osvětlených večerních ulicích a barech, k pozorování východu a západu Slunce. Od jídel všemožných chutí, barev, tvarů a původu, k základnímu chlebu, mléku, zelenině. Vždyť příroda je základem všeho. „Dnes je o své lásce ke krajině přesvědčen kdekdo. Zkuste najít člověka, který by připustil, že krajinu a přírodu nemá rád.“¹⁶⁶

Pro uchování venkova je třeba něco dělat a existuje mnoho cest, kterými se lze vydat. Rozvojový potenciál v našich vesnicích: obnovení místních tradic (poutě, trhy, místní receptury, domácí řemeslná výroba, letní byty,...), návrat k opomíjeným domácím zdrojům energie nebo surovin (mlýn, pekárna, moštárna,...), zpracování produktu, který se v místě dosud jen těžil (dřevo, maso,...), zámek, hrad, zřícenina,..., poloha poblíž významné komunikace (nabídka ubytování, koupání, prodej místních produktů...), vztah k nedalekému většímu sídlu (jako jeho rekreační zázemí), vztah k regionu (možnost participace na zahraničních projektech Euroregionu).¹⁶⁷

¹⁶⁴ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média, s. 275.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 100.

¹⁶⁶ Viz Librová, H.: Láska ke krajině. s. 125.

¹⁶⁷ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 119-120.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

V nedávných letech se objevil Program na obnovu venkova¹⁶⁸ (POV je zajišťovaný v působnosti Ministerstva pro místní rozvoj jako součást regionální politiky a předpokládá participaci obyvatel venkova, občanských spolků a sdružení při obnově jejich obce v souladu s místními tradicemi.)¹⁶⁹ a v roce 1993 vznikl Spolek pro obnovu venkova, což je „nevládní nezisková organizace, jejímž posláním je přispívat k rehabilitaci venkova, k obnově a prohloubení společenského a duchovního života na venkově, k posílení hospodářské stability a prosperity venkova.“¹⁷⁰

Od roku 1995 probíhá každoročně soutěž Vesnice roku. V ní se klade největší důraz na společenskou, duchovní a podnikatelskou dimenzi venkova. „Cílem soutěže Vesnice roku je snaha vyzdvihnout aktivity obcí, jejich představitelů a občanů, kteří se snaží nejen zvelebovat svůj domov, ale rozvíjejí i místní tradice a zapojují se do společenského života v obci. Vyhlášovatelé soutěže jsou Spolek pro obnovu venkova, Svaz měst a obcí ČR a Ministerstvo pro místní rozvoj. Spolupracující úřady a organizace jsou: Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo kultury, Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu a Svaz knihovníků a informačních pracovníků.“¹⁷¹

Aby mohl dříve zmíněný Program obnovy venkova fungovat, bylo a je zapotřebí šířit informace mezi občany venkova. Od roku 1997 pro tento účel fungovaly čtyři Školy obnovy venkova – na Kokořínsku, v Ořechu, Libčevsi¹⁷² a v Modré¹⁷³. Jejich množství se rozrůstá a v současnosti čítá několik desítek škol.¹⁷⁴ Hlavní tezí všech účastníků na těchto aktivitách je, „že zdravý venkov je základem zdraví – ale

¹⁶⁸ Více o programu na internetových stránkách Ministerstva pro místní rozvoj ČR (http://www.mmr.cz/uploads/MMR_Temata/REGIONALNI_POLITIKA/Programy_Dotace_RP/080128_Zasady_217115.pdf).

¹⁶⁹ Viz <http://www.isu.cz/pov/clanek.asp?id=1>

¹⁷⁰ Viz <http://www.spov.org/aktuality/default.aspx>

¹⁷¹ Viz <http://vesniceroku.obce.cz/>

¹⁷² Viz Podrobněji na internetové stránce

<http://forum.isu.cz/spov/clanek.asp?id=723&referer=http://forum.isu.cz/spov/place.asp?place=4&area=44>.

¹⁷³ Více lze najít na internetových stránkách <http://www.venkov.cz/venkov/kdo-jsme-venkov-metodicke-a-informacni-centrum-obnovy-venkova.html>.

¹⁷⁴ Adresář ŠOV lze najít na stránce <http://sov.tranovice.org/adresar.php>.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

také mezinárodního image – celé země.“¹⁷⁵ Cílem Programu obnovy venkova je „vytvořit organizační a ekonomické podmínky k podnícení a k podpoře obyvatel venkova a samospráv venkovských obcí k tomu, aby se vlastními silami snažili o harmonický rozvoj zdravého životního prostředí, udržování přírodních a kulturních hodnot venkovské krajiny a rozvoj ekologicky nezávadného hospodářství...“¹⁷⁶ Až na těchto několik málo pokusů o jeho obnovu venkov zmenšoval svou velikost i sílu na úkor měst.

Problémy současných vesnic, které plynou ze životního stylu (rychlý, pohodlný, konzumní) lze velmi stručně shrnout do jednoho odstavce. Patří mezi ně vylidnění venkova, vysoký podíl starých lidí, vytratil se vztah lidí k půdě, devastace přírody (černé skládky, pálení odpadu, necitlivé kácení stromů,...), nedostatečná doprava (do školy, práce, k lékaři, za zábavou), velká vzdálenost k lékaři, nedostatečné zásobování potravinami, nedostatek služeb, prosazování osobního prospěchu, převládají drby nad otevřeností, závist, problém nedostatku škol v místě a nedostatku žáků, absence kultury, nedostatek nebo špatná dostupnost zájmových kroužků.

Venkov je ožívován pravidelným přílivem městských obyvatel. „Víkendoví venkované“, jak by se dali nazvat chataři a chalupáři, se objevují až během minulého století a dnešní venkov je jimi značně poznamenán. Ať máme na mysli jejich snahu o obnovu starých usedlostí nebo řinčení sekačky trávy, musíme je brát jako součást dnešních vesnic. Zvláště o letních víkendech se počet obyvatel mnoha českých vesnic až zdvojnásobí, přes den je slyšet pilné klepání, hučení motorů pil, vrtaček, sekaček, traktůrků a podobných moderních vynálezů, večer je cítit kouř z ohně a slyšet od nich i z plných hospod veselé hlasy. Chataři a chalupáři, kteří přijedou na venkov z měst, přivezou do vsi nejen hluk a čilý ruch, ale i peníze a nějakou tu společenskou či sportovní akci. A navíc: „vesnický člověk s jistým zadostiučiněním a pýchou

¹⁷⁵ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 94.

¹⁷⁶ Viz <http://www.venkov.cz/venkov/program-obnovy-venkova.html>.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

konstatuje, že dnešní „měšťák“ nepohlíží na vesnici s despektem, že ji naopak vyhledává a že se tam chystá do důchodu.“¹⁷⁷

Je to dvojnásobný fenomén. Kdo je chatařem či chalupářem, vidí vše úplně jinak, než jak se na věc dívají stálí obyvatelé vesnic. „Na chataření a chalupaření lze pohlížet různě. Chalupáře můžeme chápat jako zachránce a udržovatele původní venkovské architektury i jako estetické naivky domnívající se, že zed' ověšená kdejakými kolesy kdysi dávno odpadlými od žebříňáků a prastarými valchami doplněnými čerstvě nalakovaným trakařem nenuceně sloužícím jako květinový stolec dodává jejich víkendům rustikální autenticitu a jejich chalupě uměleckou hodnotu.“¹⁷⁸ Je pravdou, že mnohá venkovská stavení byla díky chalupářům zachráněna před zkázou a zchátralostí. Ale dovolím si polemizovat s tvrzením, že chalupáři „svou péčí o opuštěná stará venkovská stavení prospěli bezděky naší krajině v tom pravém okamžiku; zasáhli v době, kdy by bez jejich pilné práce ztratila charakteristickou tvář, danou četnými samotami, starými mlýny, nízkou zástavbou vesnických chalup. Staromilské skony chalupářů přitom dovolily dochovat stavby v relativně původním stavu. Místní vesničtí obyvatelé své domy,... z pochopitelných důvodů radikálně modernizují.“¹⁷⁹ Stejně tak, jako chtěli mít pohodlný život starousedlíci, našlo se dost chalupářů, kteří své chalupy dělali modernějšími a luxusnějšími. Tudíž bylo hodně vesnických stavení předěláno k obrazu svých nových majitelů. Nicméně, nebýt těch několika osvětenějších, byl by český venkov přeci jen o nějaké starobylé stavby chudší.

¹⁷⁷ Viz Librová, H.: Láska ke krajině. s. 147.

¹⁷⁸ Viz Duffková, J.: O tom, jak a proč vzniklo a (zatím) nezaniklo chataření a chalupaření v Čechách. on-line text (http://www.janaduff.estranky.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_chatareni-chalupareni-v-CR).

¹⁷⁹ Viz Librová, H.: Láska ke krajině. s. 144.

Závěr

Český venkov se během minulého století velmi změnil. Příčin bylo hned několik: fašismus, komunismus, kolektivizace, modernizace, globalizace. To jsou ty hybné síly, kvůli kterým lidé přešli od zemědělství k jiným druhům obživy a tudíž i k jinému životnímu stylu. „Venkovské obce mezi dvěma válkami vycházely z místních zdrojů (včetně duchovních zdrojů, jako jsou tradice a dovednosti). Na druhou stranu... si nemalou část své spotřeby dokázaly vyprodukovat samy. Dále měly těsné vazby na okolní menší i větší obce... V zemědělských krajích proto většina obyvatel pracovala v obci.“¹⁸⁰

Za první republiky si lidé na vsi vzájemně pomáhali, drželi pospolu, byli politicky jednotní, měli stejné životní cíle a uznávali podobné hodnoty. Tehdy to bylo nutné pro přežití. Na druhou stranu se obyvatelé prvorepublikového venkova obávali stejných věcí, jakých se bojí obyvatelé dnešní: nemoci, neúrody, nezaměstnanosti. Kulturu (divadlo, slavnosti) provozovali sami místní občané. Každá takováto (hojně navštěvovaná) akce byla velkým povzbuzením pro celou vesnici. Kdysi žil a pracoval téměř v každé obci holič. Dnes se za ním musí obvykle dojíždět do měst. „Není obec, kde by se neukázalo, že měla mnohem víc řemesel a obchodu než dnes. Stejně tak byl mnohem bohatší společenský život: svátky, zvyky, procesí, poutě, trhy, zábavy, spolky... To není žádná idealizace minulosti, ale naprosto věcné srovnání někdejšího bohatství formálních a hlavně neformálních institucí s dnešním stavem. Obec byla mnohem víc soběstačná v produkci potravin, takže měla mnohem menší problémy s distribucí svých produktů. Daleko víc využívala místních zdrojů, takže neměla tolik problémů se subdodavateli.“¹⁸¹

Domácí levnější výrobek byl vystřídán dražším vesnici odcizeným produktem mnohačlankového výrobního řetězce. Vesnice byla potravinově soběstačná a vyvážela do měst. Dnes „...zanikla vesnická soběstačnost ve výrobě potravin a původní samozásobitelská funkce venkova, venkovské obyvatelstvo je nyní zcela závislé na

¹⁸⁰ Viz Blažek, B.: Venkov, města, média. s. 124.

¹⁸¹ Tamtéž. s. 116.

městských obchodech a na potravinách z jiných oblastí a z jiných zemí.“¹⁸² K tomuto problému se ve svém projevu vyjádřil místopředseda Senátu Petr Pithart 28. března 2008: „...v takovém světě budeme na úkor našeho venkova dovážet stále víc a víc lacinějších, byť třeba i méně kvalitních a ne vždy bezpečných potravin ze všech končin naší planety... K co největší míře soběstačnosti nejen unie jako celku, ale i jednotlivých zemí, pochopitelně jen v těch, ve kterých připadá v úvahu, bychom se měli s pokorou vrátit...“¹⁸³ Je otázkou, zda to ještě jde udělat.

Výše uvedené procesy naprosto přeměnily charakteristické rysy prvorepublikového venkova. Kromě změn v oblasti obživy jsou aktuální i změny ve společenském životě. Mnohé slavnosti přetrvaly, ale už se tolik neslaví. Jednou z možných příčin je více volného času, který lidé dnes mají a mohou ho využít k odpočinku a relaxaci. Další příčinu lze najít v méně fyzicky náročné práci a dojíždění. Většina obyvatel venkova dnes pracuje v druhém a třetím sektoru ekonomiky a navíc za prací dojíždí. To přináší mnohem větší nárok na dopravu a větší ztrátu času v dopravních prostředcích. Ti, kteří zůstali věrni zemědělství a řadí se k sektoru primárnímu, mají novou mechaniku, která jim práci usnadňuje. Zároveň ale v celosvětové a především unijní konkurenci nemají jednoduché se uživit a nezkrachovat.

Venkov je sice jiný, ale nejsem zastáncem toho názoru, že je v krizi. Prostě se přizpůsobuje době, aby v nějaké podobě přežil. Větším vesnicím to jde lépe než těm menším, které nedostávají na svou obnovu dostatek peněz. Závišicím se to ale, myslím, daří poměrně dobře. Kulturní a sportovní činnost je podporována. Zapojují se i mladí obyvatelé. Pravidelně se obec poměrně úspěšně účastní soutěže „Vesnice roku“. Kromě podpory tradic se snaží přizpůsobit dnešní době. A jak řekl Charles Darwin: „Není to ten nejsilnější, kdo přežije, ani ten nejinteligentnější, ale ten, kdo se dokáže nejlépe přizpůsobit.“¹⁸⁴

¹⁸² Viz Novotný, F.: Hospodáři na vymřeni.

¹⁸³ Viz Pithart, P.: Venkov v Senátu PČR.

¹⁸⁴ Viz Internetová stránka Pelmel: <http://citaty.pelmel.info/citaty/c19-zmena>

Literatura

- Bláha, I. A.: Sociologie dělníka a sedláka: Příspěvek k sociologii společenských vrstev. Orbis, Praha 1925.
- Blažek, B.: Problémy a výhledy českého venkova. Eco Terra, Praha 1997.
- Blažek, B.: Venkov, města, média. SLON, Praha 1998.
- Busek, L.: Z historie základní a mateřské školy v Závišicích. OÚ v Závišicích 2001.
- Duffková, J.: O tom, jak a proč vzniklo a (zatím) nezaniklo chataření a chalupaření v Čechách, on-line text (http://www.janaduff.estranky.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_chatareni-chalupareni-v-CR).
- Duffková, J.: Životní způsob/styl a jeho variantnost, on-line text (http://www.janaduff.estranky.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_zivotni_zpusob_styl_variantnost_).
- Díky novým skladům obce bohatnou, on-line text (<http://www.patria.cz/MediaMonitoring/1175002/diky-novym-skladum-obce-bohatnou.html>).
- Fischer, R.: Venkovský život v 19. století, on-line text (<http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Venkov.html#zivot>).
- Gottlieb, M.- Lapka, M.: Rolník a krajina. Kapitoly ze života soukromých rolníků, SLON, Praha 2000.
- Hrčková, A.: Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku. In: Etika a tradiční lidová kultura. Strážnice 1998.
- Hrčková, A.: Hry dětí ve Štramberku v době 1. republiky. In: Folklor pro děti a děti pro folklor. Strážnice 2000.
- Hrčková, A.: Co se dříve jedlo pod Štramborskou trúbou. 2007.
- Hrčková, A.: Obdarování v současném Štramberku. In: Dary a obdarování, Uherské Hradiště 2007.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

- Hunčová, M.: Historie a současnost peněžních družstev v ČR, on-line text
(http://fse1.ujep.cz/materialy/KFU_huncova_SOEKDRUhistasoucruzstevCR.pdf).
- Kronika obce Závašice
- Librová, H.: Láska ke krajině?. Blok, Brno 1998.
- Metodické, vzdělávací a informační centrum obnovy venkova Škola obnovy vesnice na Modré, (<http://www.venkov.cz/venkov/program-obnovy-venkova.html>).
- Novotný, F.: Hospodáři na vymření, on-line text
(<http://venkovskyden.blogspot.com/2007/10/hospodi-na-vymen.html>).
- Paměti paní Marie Hyvnarové
- Pamětní kniha osady Janova
- Pelmeš, internetová stránka (<http://citaty.pelmeš.info/citaty/c19-zmena>).
- Petrusek, M.: Volný čas in Velký sociologický slovník. Karolinum, Praha 1996.
- Pithart, P.: Venkov v Senátu PČR, on-line text
(<http://venkovskyden.blogspot.com/2008/04/venkov-v-sentu-pr.html>).
- Rodinná kronika Hyvnarova rodu
- Růžková, J. – Škrabal, J. (eds.): Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, on-line text
([http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)).
- Slepička, A.: Venkov a/nebo město. Lidé / sídla / krajina, Nakladatelství Svoboda, Praha 1981.
- Sčítání lidu v roce 1921, http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/scitani_v_roce_1921
- Tauber, J.: Sociologie zemědělství a venkova. Institut pro vzdělávání pracovníků v zemědělství a výživě, Praha 1968.
- Vzpomínky pana Ing. Josefa H.
- Vzpomínky pana Jana H.
- Vzpomínky paní Marie J.
- Vzpomínky pana Vladimíra U.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Vzpomínky paní Jaroslavy R.

Přílohy

Příloha č. 1: Fotografie vesnice (kolem roku 1930 a v roce 2008)

Příloha č. 2: Členění veřejné správy na našem území v letech 1921 – 1927

Příloha č. 3: Územní členění veřejné správy v letech 2000 – 2005

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Příloha č. 1:

Vesnice kolem roku 1930.

Tatáž vesnice v roce 2008 (vyfoceno kvůli vzrostlým stromům z jiného místa).

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Příloha č. 2:

Členění veřejné správy na našem území v letech 1921 – 1927.

Územní členění veřejné správy v českých zemích v letech 1921–1927

Země, župa	Výměra v km ²	Přítomné obyvatelstvo 15. 2. 1921	Politické okresy*, **	Soudní okresy*	Obce*	Osady*
České země	78 802	10 005 734	159	329	11 435	16 703
Čechy	52 064	6 670 582	106	223	8 110	12 815
Hlavní město Praha	172	676 657	1	1	1	60
I. Praha	11 598	1 065 115	21	42	1 858	3 243
II. Pardubice	3 980	478 315	7	15	648	977
III. Hradec Králové	3 678	506 756	8	21	684	994
IV. Mladá Boleslav	4 906	735 817	14	26	827	1 302
V. Česká Lipa	3 240	566 111	9	19	567	884
VI. Louny	4 509	785 725	11	23	724	974
VII. Karlovy Vary	4 058	536 309	12	20	628	911
VIII. Plzeň	8 399	756 891	14	31	1 271	1 767
IX. České Budějovice	7 524	562 886	9	25	902	1 703
Morava	22 315	2 662 884	42	83	2 876	3 285
X. Jihlava	5 409	432 081	10	17	709	809
XI. Brno	5 246	756 083	8	20	768	896
XII. Olomouc	5 822	716 080	12	23	840	991
XIII. Uherské Hradiště	3 394	380 904	6	13	322	329
XIV. Moravská Ostrava	2 444	377 736	6	10	237	260
Slezsko	4 423	672 268	11	23	449	603
XII. Olomouc	981	86 517	2	5	65	130
XIV. Moravská Ostrava	2 169	275 568	5	12	259	327
XXI. Český Těšín	1 273	310 183	4	6	125	146

* Pro Čechy počet okresů, obcí a osad k 31.12.1921, pro Moravu a Slezsko k 31.1.1924.

** Rozdělení politických okresů do jednotlivých žup je pouze orientační (nejsou do žup skladebné).

Tab. č. 1. Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, on-line text

[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf), s. 12.

Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti

Příloha č. 3:

Územní členění veřejné správy v letech 2000 – 2005.

Územní členění veřejné správy v českých zemích v letech 2000–2005

Kraj	Výměra v km ² 1.1.2005	Počet obyvatel 1.3.2001	Okresy	Obce	Části obce	ORP *
				1.1.2005		
Česká republika	78 868	10 230 060	77	6 248	15 079	205
Hlavní město Praha	496	1 169 106	1	1	147	-
Středočeský	11 015	1 122 473	12	1 146	2 783	26
Jihočeský	10 057	625 267	7	623	1 975	17
Plzeňský	7 561	550 688	7	501	1 544	15
Karlovarský	3 314	304 343	3	132	517	7
Ústecký	5 335	820 219	7	354	1 140	16
Liberecký	3 163	428 184	4	215	763	10
Královéhradecký	4 758	550 724	5	448	1 072	15
Pardubický	4 519	506 281	4	452	995	15
Vysočina	6 796	519 211	5	704	1 402	15
Jihomoravský	7 196	1 127 718	7	672	912	21
Olomoucký	5 267	639 369	5	397	767	13
Zlínský	3 964	595 010	4	304	438	13
Moravskoslezský	5 427	1 269 467	6	299	624	22

* Obce s rozšířenou působností.

Tab. č. 2. Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, on-line text

[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf), s. 16.